

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

**Годишен доклад на омбудсмана като Национален
превантивен механизъм за 2019 г.**

СЪДЪРЖАНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ	2
ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ.....	3
1. Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията (ФПКПИ)	3
2. Закон за омбудсмана (ЗО).....	3
Обща статистическа информация за извършените проверки.....	5
МЕСТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА КЪМ МИНИСТЕРСТВОТО НА ПРАВОСЪДИЕТО.....	7
1. Затвор – гр. Враца.....	10
2. Затвор – гр. София.....	13
3. Затвор – гр. Ловеч.....	16
4. Затвор – гр. Плевен.....	19
5. Затвор – гр. Белене	22
6. Арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „Майор Векилски“	25
7. Арест – гр. Видин	27
8. Арест – гр. Кърджали.....	27
9. Арест – гр. Смолян.....	28
ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ТЪРСЕЩИ ЗАКРИЛА.....	32
ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ	37
Държавни психиатрични болници.....	38
Центрове за психично здраве	40
РЕЗИДЕНТНИ СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ДЕЦА И ПЪЛНОЛЕТНИ ЛИЦА	42
Резидентни социални услуги за деца	43
Резидентни социални услуги за пълнолетни лица.....	45
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НПМ С МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ. УЧАСТИЕ В КОНФЕРЕНЦИИ.	50

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АСП – Агенция за социално подпомагане
ГДИН – Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
ДАБ – Държавна агенция за бежанците
ДМСГД – Дом за медико-социални грижи за деца
ДПБ – Държавна психиатрична болница
ДПФЗД – Държавно предприятие „Фонд затворно дело“
ДСП – Дирекция „Социално подпомагане“
ЕСПЧ – Европейски съд по правата на човека
ЗИНЗС – Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ЗО – Закон за омбудсмана
ЗОТ – Затворническо общежитие от закрит тип
ЗООТ – Затворническо общежитие от открит тип
ЗСП – Закон за социално подпомагане
КПИ – Комитет за предотвратяване на изтезанията
МВР – Министерство на вътрешните работи
МЗ – Министерство на здравеопазването
МП – Министерство на правосъдието
МС – Министерски съвет
МЦ – Медицински център
НЗОК – Национална здравноосигурителна каса
НПМ – Национален превантивен механизъм
ППЗИНЗС – Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража
РЗИ – Регионална здравна инспекция
РПЦ – Регистрационно-приемателен център
РУП – Районно управление „Полиция“
СБАЛЛС – Специализирана болница за активно лечение на лишени от свобода
СДВНЧ – Специализиран дом за временно настаняване на чужденци
СДВР – Социални дейности и възпитателна работа (затвори)
УПО – Условно предсрочно освобождаване
ФПКПИ – Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание
ЦНСТДБУ – Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи без увреждания
ЦНСТДМУ – Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждания
ЦПЗ – Център за психично здраве

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

1. Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията (ФПКПИ)

Факултативният протокол към Конвенцията против изтезанията е първият международен договор, който създава двойна система – международна и национална за предотвратяване на изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне. На международно ниво ФПКПИ създава Подкомитет за предотвратяване на изтезанията (Подкомитета), а на национално ниво протоколът изисква от държавата да създаде Национален превантивен механизъм (НПМ).

ФПКПИ установява три основни функции на Подкомитета. Първо, да посещава места, където лицата са или биха могли да бъдат задържани. Второ, да подпомага и консултира националните превантивни механизми и да отправя препоръки към държавите с оглед на засилване на капацитета и мандата на НПМ. И трето, да си сътрудничи със съответните органи на ООН, както и с международните, регионалните и националните институции или организации, които работят в областта на защита на всички лица, лишени от свобода.

Член 3 от ФПКПИ изисква държавите членки да „създадат, определят или поддържат на национално ниво един или няколко органи за предотвратяване на изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание“. Този или тези национални органи представляват НПМ.

Всяка държава, подписала ФПКПИ, трябва по свой собствен начин да определи своя НПМ. Някои държави са определили вече съществуващи органи да осъществяват мандата на НПМ, а в други държави са създадени нови органи, които да поемат тази роля.

За да функционира НПМ като независим орган, чл. 18 от ФПКПИ установява задължение за държавите да осигурят функционална и финансова независимост на превантивния механизъм, с което се гарантира, че НПМ може да функционира свободен от всякаква намеса от страна на държавата. Член 18 съдържа специфична препратка към Принципите, отнасящи се до статута и функционирането на националните институции за промотиране и защита на правата на човека („Парижки принципи“).

2. Закон за омбудсмана (ЗО)

Функцията на НПМ беше делегирана на омбудсмана на Република България с изменения и допълнения на Закона за омбудсмана, обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 29 от 10 април 2012 г.

В закона беше създадена нова глава, в която са отразени изискванията на ФПКПИ:

„а“ Национален превантивен механизъм (нова – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.)

Чл. 28а. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) Правомощията на омбудсмана като Национален превантивен механизъм се отнасят за местата, където се намират лица, лишени от свобода, или където са задържани или настанени лица вследствие на акт или със съгласието на държавен орган, които места те не могат да напуснат по собствена воля, с цел защитата на такива лица от изтезание и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

(2) Омбудсманът има право:

1. на достъп без предизвестие по всяко време до всички места за задържане по ал. 1 и до техните съоръжения и обекти;

2. на достъп до цялата информация за броя на лицата, лишени от свобода, в местата за задържане по ал. 1, както и за броя на тези места и тяхното местонахождение;

3. да избира местата по ал. 1, които желае да посети, и лицата, с които желае да разговаря;

4. да провежда лични разговори без свидетели с лицата, лишени от свобода, лично или чрез преводач, ако е необходимо, както и с всяко друго лице, което според омбудсмана като Национален превантивен механизъм може да предостави съответната информация;

5. на достъп до цялата информация, отнасяща се до отнасянето с лицата по ал. 1 и до условията в местата за задържане;

6. да изисква информация от служителите на посещаваното място за задържане, с които да се провеждат беседи, както и да провежда лична беседа с всяко друго лице, което се намира на територията на проверявания обект;

7. да организира извършването на медицински прегледи на лицата с тяхно съгласие.

(3) Служителите и длъжностните лица в местата по ал. 1 са длъжни да оказват съдействие и да предоставят необходимата информация на омбудсмана.

Чл. 28б. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) Орган или длъжностно лице не може да нарежда, прилага, разрешава или допуска каквато и да е санкция по отношение на лице или организация за това, че са съобшили на омбудсмана като Национален превантивен механизъм информация, била тя вярна, или не, и нито едно такова лице или организация не могат да претърпят вреда заради това.

(2) Поверителна информация, събрана от омбудсмана като Национален превантивен механизъм, не може да бъде разгласявана. Лични данни могат да бъдат публикувани само след като лицето, за което се отнасят, е изразило изрично съгласие.

Чл. 28в. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) Омбудсманът като Национален превантивен механизъм може със заповед да делегира изцяло или частично правомощията си по чл. 28 а на служители от неговата администрация.

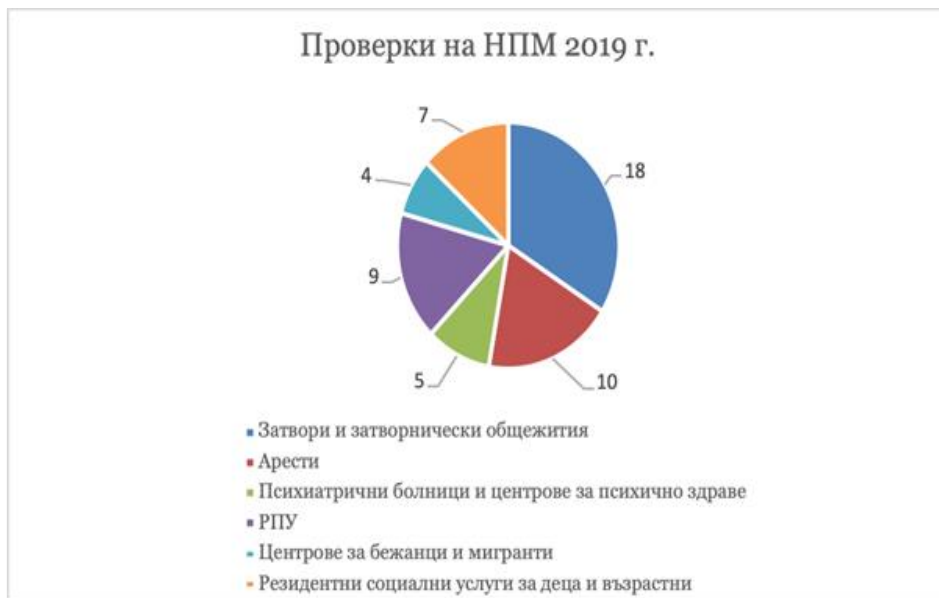
Чл. 28г. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) След всяко посещение омбудсманът изготвя доклад, който може да съдържа препоръки и предложения с цел подобряване на условията в местата по чл. 28а, отношението към лицата, настанени там, както и с цел предотвратяване на изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

(2) Докладът се предоставя на съответния компетентен орган, който в едномесечен срок е длъжен да уведоми омбудсмана за предприетите действия по изпълнение на препоръките.

(3) Омбудсманът публикува и ежегодни доклади, свързани с дейността му като Национален превантивен механизъм, при спазване на изискването на чл. 28б, ал. 2.

Чл. 28д. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) Омбудсманът като Национален превантивен механизъм осъществява сътрудничество със съответните органи и механизми на Организацията на обединените нации, сдружения на граждани, както и с международни, регионални и национални организации, чийто предмет на дейност включва осигуряване защита на лица от изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

Обща статистическа информация за извършените проверки

Затвори и затворнически общежития:

1. Затвор – гр. София
2. Затворническо общежитие „Кремиковци“
3. Затворническо общежитие „Казичене“
4. Затвор – гр. Враца
5. Затворническо общежитие „Керамична фабрика“ – гр. Враца
6. Поправителен дом за непълнолетни момчета – гр. Враца
7. Затвор – гр. Ловеч
8. Затворническо общежитие „Атлант“ – гр. Троян
9. Затворническо общежитие „Полигона“ – гр. Ловеч
10. Затвор – гр. Плевен
11. Затворническо общежитие „Вит“ – гр. Плевен
12. Затворническо общежитие „Плевен“
13. Затвор – гр. Белене
14. Затворническо общежитие „Белене“
15. Затвор – гр. Сливен
16. Затворническо общежитие „Сливен“
17. Затворническо общежитие „Смолян“
18. Съдебна палата – гр. Кърджали

Арести:

1. Арест – гр. Хасково
2. Арест – бул. „Г. М. Димитров“
3. Арест – ул. „М-р Векилски“
4. Арест – гр. Враца
5. Арест – гр. Видин
6. Арест – гр. Кърджали
7. Арест – гр. Смолян
8. Арест – гр. Сливен
9. Арест – гр. Плевен
10. Арест – гр. Ловеч

Психиатрични болници и центрове за психично здраве:

1. Център за психично здраве – гр.Пловдив
2. Университетска многопрофилна болница за активно лечение – гр. Варна
3. Държавна психиатрична болница – с. Карлуково
4. Държавна психиатрична болница – гр. Кърджали
5. Център за психично здраве – София област

Районни управления „Полиция“:

1. Места за 24-часово задържане в Столична дирекция на вътрешните работи – 9 обекта

Центрове за бежанци и мигранти:

1. Специален дом за временно настаняване на чужденци – кв. „Бусманци“
2. Регистрационно-приемателен център – гр. София, отдели „Производство по международна закрила“ – кв. „Военна рампа“, кв. „Враждебна“ и кв. „Овча купел“ – 3 обекта

Резидентни социални услуги за деца и възрастни:

1. Центрове за настаняване от семеен тип за деца с увреждания – гр. Ловеч – 2 обекта
2. Центрове за настаняване от семеен тип за деца без увреждания – гр. Ловеч – 2 обекта
3. Защитено жилище за пълнолетни лица с психични разстройства – гр. Ловеч
4. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост – гр. Ловеч
5. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с деменция – гр. Ловеч
6. Защитено жилище за пълнолетни лица с умствена изостаналост – гр. Ловеч
7. Дом за пълнолетни лица с деменция – с. Горско Косово, община Сухиндол

Общо: 55 обекта

МЕСТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА КЪМ МИНИСТЕРСТВОТО НА ПРАВОСЪДИЕТО

- Пренаселеността продължава да бъде проблем в част от местата за лишаване от свобода.
- Нереформирана здравна система в затворите.
- Липса на достатъчно социални работници и бюджетно финансиране на смислени дейности.
- Неправомерна употреба на белезници в арестите в град София, както и при откриване на постове в лечебни заведения.
- Нормативно регламентирано преградно свиждане за лишените от свобода.
- Нарушаване на тайната на кореспонденцията на лишените от свобода.
- Нарушаване на трудовите права на лишените от свобода.
- Значително завишени спрямо пазарните са цените в затворническите лавки.

През 2019 г. НПМ извърши проверки в шест затвора, девет затворнически общежития, осем ареста и един поправителен дом за непълнолетни момчета.

От проведените инспекции на условията за живот в общо 24 места за лишаване от свобода към МП, положителна тенденция за подобряване на битовите условия и намаляване на броя на настанените лица се констатира за затворите в гр. Ловеч, гр. Плевен и гр. Белене, както и за 5-те места за лишаване от свобода на територията на затвора в гр. Враца поради извършената значителна по обем работа за преместване на арестите от градовете Враца и Монтана и Поправителния дом за непълнолетни младежи в гр. Бойчиновци на територията на затвора.

НПМ констатира обаче, че на определени места за лишаване от свобода **остава нерешен въпросът с пренаселеността**, като особено наболял е проблемът в затвора в гр. София и арестите в структурата на Областна служба „Изпълнение на наказанията“ – гр. София (арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „Майор Векилски“).

НПМ препоръчва да се направи комплексна експертна оценка за изпълнението на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода от 08.09.2010 г. и плана за действие към нея (2011-2013 г.) и актуализиране на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода с оценка на необходимостта от закриване на места за лишаване от свобода, които не отговарят на стандартите.

Също така, по отношение на местата за лишаване от свобода в системата за изпълнение на наказанията **липсват ясно определени нормативни стандарти относно изискуемото количество свеж въздух и дневна или изкуствена светлина.**

Във връзка с **медицинското обслужване на лишените от свобода** трябва да се отбележи, че съгласно чл. 128, ал. 2 от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС), за всички лишени от свобода се внасят здравноосигурителни вноски от момента на задържането им и придобиват статус на

здравноосигурени лица с непрекъснати здравноосигурителни такива. Вноските са за сметка на държавния бюджет и се превеждат чрез Министерството на правосъдието (МП).

Проверките през 2019 г. показаха, че **здравната система в затворите остава нереструктурирана и качеството на здравната грижа за лишените от свобода не се подобрява**. НПМ смята, че е **необходима структурна реформа в здравното обслужване на пенитенциарната система с насоченост към външни здравни услуги, съобразена с Европейските правила за затворите**¹. Лишените от свобода имат право да получават медицински услуги по реда на Национален рамков договор по вид и обем, заплащан от Националната здравноосигурителна каса (НЗОК). Едновременно с това Министерство на правосъдието е осигурило здравно обслужване за лишените от свобода в медицинските центрове и специализирани болници, разкрити към затворите и арестите. Това обуславя **припокриване на медицински дейности и двойно финансиране за здравното обслужване на лишените от свобода**. Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН) ежегодно отчита недостиг на специалисти в медицинските центрове и специализираните болници на затворите, което е лош показател за качеството на здравното обслужване. Този факт се дължи основно на недостига на специалисти в здравната система като цяло и от друга страна на нежеланието на МП да подобри условията на труд за специалистите в системата.

НПМ смята, че **успехът на реформата в здравното обслужване на затворите е неразривно свързана с подобряване на битовите условия за живот и социалната ангажираност на лишените от свобода**. Препоръката лишени от свобода да не се ползват за санитарии и лекарства да не се предоставят от надзорно-охранителния състав, а само от медицински лица, към днешна дата не е изпълнена.

През 2019 г. НПМ установи още **липсата на публичност на някои правила в местата за лишаване от свобода, поради продължаващата практика тези правила да се издават чрез заповед на министъра на правосъдието, а не като част от нормативен акт**. Става въпрос за първоначалното разпределение на лишените от свобода и списъка с разрешените вещи. Не се спазва и изискуемата от Административно-процесуалния кодекс процедура при издаването на тези административни актове (заповеди) – уведомяване на заинтересованите лица относно предстоящото им издаване. Има неправилно делегиране на права на министъра на правосъдието към началниците на общежитията от открит тип, което им дава възможност да допълват списъка с разрешените вещи, но създава условия за неравностойно положение при един и същ режим.

За съжаление, през годините не се изпълнява **законовото изискване на чл. 46 от ЗИНЗС – министърът на правосъдието да представи в Министерски съвет препоръки на омбудсмана да се закрият места за лишаване от свобода, които не съответстват на изискванията** (общежитие „Кремиковци“; затворът в гр. София; общежитие „Керамична фабрика“ в гр. Враца).

Свижданията с лишените от свобода остават безконтактни, независимо, че на много места е направен ремонт. Изискването дори е въведено нормативно, което противоречи на препоръката на Комитета за предотвратяване на изтезанията, която е

---

¹ Препоръка Rec(2006)2 на Комитета на министрите на държавите-членки относно Европейските правила за затворите (*Приета от Комитета на министрите на 11 януари 2006 г., на 952-то заседание на заместник-министрите*)

точно в обратната посока. **Исключение е затворът в гр. Сливен**, където свиждането никога не е било преградно. В цялата система на местата за лишаване от свобода не се предоставя възможност за повече от две свиждания в месеца. **Адвокатското свиждане е преградно като правило** (има и изключения – затворът в гр. Бургас). Удълженото свиждане като награда, вместо да се провежда в семейна среда, е изменено в контактното свиждане без прегради в присъствие на надзорен състав и видеокамера. Това лишава лишените от свобода, изтърпяващи наказанието си при двата тежки режима – специален и строг, от възможност за какъвто и да е било личен живот и засилва изолацията им.

В цялата система за изпълнение на наказанията продължава неправилната употреба на помощни средства (белезници) при разкриването на външни постове в лечебни заведения. Обездвижването с белезници продължава с дни, без да се отчита оценката на риска и здравословното състояние на лишения от свобода.

При извършваните от НПМ проверки във всички места за лишаване от свобода се установи **неправилно нормиране на труда на лишените от свобода** – съобразно минималната работна заплата, а не съобразно възможностите за изпълнение на трудовите норми (залагат се неизпълними норми). В тази връзка, **НПМ препоръчва на министъра на правосъдието, в качеството му на собственик на капитала на Държавно предприятие „Фонд затворно дело“, да възстанови нарушените трудови права на лишените от свобода.**

Продължава се с недобрата практика да се провеждат обществени поръчки за доставка на хранителни продукти в **лавките**, вместо да се премине на преки доставки от търговци по места. **Създадени са изкуствено високи цени**, а монополът се засилва чрез списък от вещи, които могат да се закупят само от лавката и не могат да се внасят при свиждане.

Друг системен дефицит, който НПМ констатира през годините, е **липсата на бюджетно финансиране на адекватни дейности при работата на социалните работници.** В ново ремонтираните арести няма помещения за социални дейности, а там, където ги има (например, арестите в гр. Пловдив и гр. Шумен) – няма социални работници, които да ги осъществяват.

Освен това, поради големия брой лишени от свобода, настанени във всяка затворническа група в цялата система за изпълнение на наказанията, е налице отрядна организация при изпълнение на присъдите. Това води до прекомерна натовареност на социалните работници, поради което **индивидуалните планове са формални, а оценката, свързана със замяна на режима, преминаване в общежитие от открит тип и условно предсрочно освобождаване неизбежно са съпътствани от субективизъм.** В тази връзка въведеният с последните изменения на ЗИНЗС съдебен контрол неминуемо е повлиян от становището на администрацията.

НПМ констатира, че съществуват **условия за нарушаване на тайна на кореспонденцията.** Съгласно чл. 86, ал. 3 от ЗИНЗС: „Кореспонденцията на лишените от свобода не подлежи на контрол на писменото съдържание, освен когато това се налага за разкриване и предотвратяване на тежки престъпления“. В резултат администрацията в местата за лишаване от свобода придоби правомощия по контрол на кореспонденцията на лишени от свобода, без санкцията на съдебен орган. В тази връзка **НПМ смята, че е необходимо да се въведат ясни и точни законови критерии кога е допустимо нарушаването на тайната на кореспонденцията, като се съобрази чл. 34 от Конституцията на Република България, според който:**

„(1)Свободата и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения са неприкосновени.

(2) Изключения от това правило се допускат само с разрешение на съдебната власт, когато това се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления.“

Друг проблем, който НПМ системно констатира през годините е, че е налице прекомерна изолация при изпълнение на доживотни присъди без право на замяна.

По отношение на системата на арестите НПМ установи, че има съществени разлики в материално-битовите условия в арестите, които са на подчинение на ръководството на определен затвор (например, арестите в градовете Плевен и Ловеч) и тези, които са на подчинение на Областните служби „Изпълнение на наказанията“. При първите навсякъде са извършени ремонти, за разлика от вторите (например, ареста на бул. „Г. М. Димитров“ и Арест – гр. Свиленград).

НПМ препоръча на главния директор на ГДИН да подготви програма за развитие на арестите, която отново да предостави на министъра на правосъдието за внасяне в Министерския съвет с цел бюджетно прогнозиране при подготовката на проекта за държавния бюджет в следващите години.

1. Затвор – гр. Враца

Към затвора в гр. Враца функционират две затворнически общежития – „Керамична фабрика“ и „Бойчиновци“, два ареста, както и Поправителният дом за непълнолетни младежи.

а) Условия на живот

Извършена е значителна по обем работа за преместване на арестите от градовете Враца и Монтана и Поправителния дом за непълнолетни младежи в гр. Бойчиновци на територията на затвора. Арестът – гр. Монтана е преместен в гр. Враца и е разположен на най-горния етаж на училището. Битовите условия са отлични, като единствената забележка, която може да се направи е неговата недостъпност за лица с увреждания. Няма съществена промяна по предходните констатации на НПМ относно ареста във Враца. В деня на посещението в ареста имаше 26 задържани лица. Арестът разполага с 31 легла. Имало е пренаселеност, достигаща до 38 лица. Според ГДИН се установява съответствие на изкуствено осветление съгласно чл. 45, ал. 1 от Наредба № 49 за изкуствено осветление на сградите. При своята проверка, обаче НПМ установи ограничен достъп до дневна светлина в този арест. По същество режимът в тези два ареста, а и по принцип в арестите, може да се приравни към специален режим в зоните за повишена сигурност. Налице е заключване на задържаните лица в стаите и извеждане около 1 час на разходка на открито. При преместването им в затвора режимът им би могъл да се приравни към специален или общ и те имат възможност да полагат труд или да продължат образованието си.

Прилагане на изолация спрямо лица, невинни до доказване на противното, с режим приравнен към лица с доживотни присъди е явно неоправдана.

Общият капацитет на арестите в затвора е 60 места, а на коридора за обвиняеми и подсъдими е за 34 лица.

На 11.03.2019 г в корпуса на затвора бяха настанени 263 лица, като от тях 21 обвиняеми и подсъдими. Капацитетът на затвора при спазване на стандарта от 4 кв. м. е 336 лица. Заедно с места за настаняване в зоната за повишена сигурност, стационар и

приемно отделение капацитетът е 370 места. **НПМ с удовлетворение отбелязва, че за първи път установява липса на пренаселеност в този затвор.**

Поправителният дом за непълнолетни е открит през 2018 г. в ремонтирана сграда. Новоремонтирана е и сградата на училището, разположена в същия двор, заедно с място за разходки и спорт на открито. Намерението на ръководството на затвора е да използва съществуващ сграден фонд за изграждане на закрыта зала за спорт. **НПМ поддържа тази инициатива и прави препоръка за нейното изпълнение** съгласно изискванията на чл. 151, ал. 3 от Правилника за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ППЗИНЗС).

През 2017 г. НПМ отбелязва, че начинът на хранене по три пъти на ден не съответства на Наредба № 37 от 21 юли 2009 г. за здравословно хранене на учениците. Веднъж седмично се предлагат плодове. Ето защо, НПМ препоръчва въвеждане на 4- или 5-кратен режим на разпределение на енергийното съдържание на храната за отделните хранителни приеми при целодневно хранене на непълнолетните. За целта, ако е необходимо, НПМ препоръчва повишаване на разходните норми за хранене в този дом спрямо другите места за лишаване от свобода.

В отчетния доклад на затвора за 2018 г. е отбелязано, че към 31.12.2018 г. в Поправителен дом за непълнолетни младежи – затвор Враца са настанени 23 лишени от свобода. По предоставена справка към деня на посещението през 2019 г. от осъдените 9 изтърпяват наказанието си в условията на „Открит тип“, а 4 изтърпяват наказанието си в условията на „Закрит тип“. Такова деление на открит и закрыт тип не води до промяна на статута на задържаните лица, тъй като те изтърпяват наказанието си при еднакви условия и организация.

ППЗИНЗС не прави съществена разлика в режима на непълнолетните, като единствената разлика между „строг“ и „общ“ режим от една страна и „лек“ режим е придвижването на територията на дома с или без придружител. Спалните помещения, независимо от режима, се заключват през нощта. Архитектурата на сградата води до апартаментно, а не коридорно заключване. Тоест, тези 23 лица са обособени на няколко малки групи, съобразно възможностите на сградния фонд.

Навършилите пълнолетие лица изтърпяват наказанието си в общежитие от открит тип, а тези на строг режим или с остатък 5 години в закрыт тип, съобразно изискванията на чл. 194 от ЗИНЗС. Това води до парадокс навършилият пълнолетие и изтърпяващ наказанието в открит тип с определен общ режим да се движи без придружител на територията на общежитието, а ненавършилия пълнолетие с общ режим да се движи с придружител на територията на поправителния дом. Причина за парадокса е и в понятието „общ режим“, който има едно съдържание в закрыт тип и друго съдържание в открития тип от местата за лишаване от свобода, тоест коридорно заключване през деня в закрытия тип и свободно движение на територията на общежитието в открит тип. В случая понятието „общ режим“ за непълнолетния явно е приравнен към общ режим за пълнолетен в закрыт тип.

НПМ отбелязва, че при последващи изменения на ППЗИНЗС е наложителна обществена дискусия по този проблем с оглед евентуално приравняване на този режим към открития тип, тоест свободно придвижване на територията на поправителния дом без придружител за непълнолетни с лек и общ режим. **До тогава НПМ препоръчва на началника на затвора в гр. Враца, съгласно чл. 190, ал. 2 от ЗИНЗС, да увеличи престоя на открито над минималните два часа през летния сезон, като се оборудват подходящи пейки и навеси за занимания на открито.**

По отношение на Затворническо общежитие от открит тип (ЗООТ) „Керамична фабрика“ през 2019 г. НПМ отново напомни, че собствеността на общежитието е частна. Министерство на правосъдието няма правно основание да извършва бюджетни разходи в тази собственост, поради което базата е оставена без поддръжка за период от над 20 години. Тя представлява две постройки на по два етажа, с външни коридори и стълбища. Ползва се обща баня и тоалетна, които са без отопление през зимата и в крайно лошо състояние. Лишените от свобода предпочитат да ползват през лятото дворната чешма за сутрешен тоалет. Лишените от свобода са поставени в изключително неблагоприятни условия за изтърпяване на наказанието, които могат да причинят увреждане на здравето. Към 2019 г. НПМ констатира, че няма промени в условията в общежитието. **Като отчете изключително лошите хигиенно-битови условия в това общежитие НПМ препоръчва на министъра на правосъдието на основание чл. 46 от ЗИНЗС неговото незабавно затваряне и преместване.**

През 2018 г. на територията на стария Поправителен дом в гр. Бойчиновци е разкрито Затворническо общежитие от закрит тип (ЗОЗТ) „Бойчиновци“. В деня на посещението през 2019 г. се ползваше вторият етаж на сградата. Бяха настанени 53 лица. Имаше и 5 лица, изтърпяващи наказание в „открит тип“, работещи като обслужващ персонал. Липсва пренаселеност и битовите условия са добри. Територията и сградният фонд в общежитието дават възможност за развитие на това общежитие. Поставените проблеми от лишените от свобода бяха свързани с редовността на доставките в лавката и липсата на възможност за полагане на труд. **НПМ намира, че Държавно предприятие „Фонд затворно дело“ (ДФЗД) следва да прояви необходимата стопанска инициатива за развитие на трудови дейности в това общежитие и препоръчва на изпълнителния директор да набележи мерки в тази област след консултация с ръководството на затвора и общежитието.**

б) Медицинско обслужване

Медицинският център (МЦ) на затвора в гр. Враца обслужва затвора във Враца, ЗОЗТ „Бойчиновци“, ЗООТ „Керамична фабрика“, Поправителния дом за непълнолетни младежи и задържаните в двата ареста.

Щатът на МЦ е от 3 бр. медицински сестри и една длъжност – директор на центъра. Длъжността директор на МЦ е вакантна, трите сестрински длъжности са заети, като на една е назначен лекар (пенсионер) за кабинета на ЗОЗТ „Бойчиновци“. Началникът на затвора е възложил на една от медицинските сестри да отговаря за МЦ. **НПМ намира тази практика за неправилна.** Има напрежение в дейността на медицинския център. На граждански договор в центъра работи лекар на 4 часа. За лишените от свобода в затвора във Враца и ЗООТ „Керамична фабрика“ има определен общопрактикуващ лекар от Регионалната здравноосигурителна каса (РЗОК) – Враца. За лишените от свобода от ЗОЗТ „Бойчиновци“ има определен общопрактикуващ лекар от РЗОК – Монтана. В стоматологичния кабинет на затвора работи лекар по дентална медицина по договор с Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) и обслужва всички лишени от свобода.

От проведените интервюта се констатира закъснение в представяне на Териториална експертна лекарска комисия (ТЕЛК) при двама лишени от свобода, преместени от затвора във Враца в ЗОЗТ „Бойчиновци“. Това се дължи на неразбирателство между медицинските специалисти къде да бъдат освидетелствани лишените от свобода от ЗОЗТ „Бойчиновци“ от ТЕЛК – Враца или от ТЕЛК – Монтана.

С цел решаване на съществуващите проблеми в МЦ към затвора НПМ препоръча откриване на процедура за назначаване на директор.

2. Затвор – гр. София

Към затвора в гр. София функционират две затворнически общежития – „Казичене“ и „Кремиковци“.

а) Условия на живот

При първата проверка на НПМ на затвора е установено, че помещенията са остарели и амортизирани. Броят на лишени от свобода лица, настанени в килиите, е бил многократно по-голям от допустимия по стандарт. НПМ констатира, че са настанени по 6 до 8 души в двойни помещения със собствен санитарен възел, включващ тоалетна и душ. Прозорците на килиите са малки, поради което няма достатъчно дневна светлина в спалните помещения на целия корпус.

В бараките на ЗО „Кремиковци“ е налице дългогодишен и системен недостиг на питейна вода. Общежитието не е присъединено към централна канализация, а използва септични ями. Има топла вода 2 часа в денонощието в дебит, измерен в 5 кофи. Проблемът е известен на ръководството на ГДИН и е в основата за вероятен отказ там да се прави нов затвор, поради изискване на значителни финансови средства за нов водопровод.

Отоплението в ЗО „Кремиковци“ е на дърва и въглища, с печки, разположени в помещенията. Стените са опушени, почти сиви, на места разкъртени до тухла. Подът е от груб бетон. Стените и таваните на баните и тоалетните са покрити с мухъл. Дори при ремонтиран таван (в 8-ма група, втора стая) е налице мухъл. Въздухът в тоалетните е влажен и задушен, поради липса на възможност за проветряване, освен чрез отваряне на вратата към спалното помещение. Тези бараки не подлежат на каквато и да е реконструкция, която може да осигури условия на пребиваване в тях. ЗО „Кремиковци“ към настоящия момент е общежитието с най-лоши условия в България, без перспектива за подобряване в близко бъдеще.

Битовите условията в ЗО „Казичене“ са добри, като се изключат периодични проблеми с канализацията.

Общата жилищна площ на затвора в гр. София е в размер на 3008 кв. м., която би следвало да даде максимален капацитет при 4 кв. м. за 752 лишени от свобода. Официалната информация на сайта е, че затворът в гр. София е 2845 кв. м., предназначен за 670 лишени от свобода. Ако тази дадена площ се раздели на 4 кв. м. се получава капацитет за 711 лишени от свобода. В ЗО „Кремиковци“ при капацитет 379 лица са били настанени 354 лица. В ЗООТ „Казичене“ към датата на проверката при капацитет 441 места бяха настанени 339 лишени от свобода. Изводът на НПМ е, че традиционно е налице обща и частична пренаселеност в корпуса на затвора при липса на достатъчен капацитет на общежитието от закрит тип да реши проблема, и свободни над 100 места в общежитието от открит тип.

Ето защо, НПМ препоръчва на началника на затвора да прилага по-разширено прехвърляне на лишени от свобода в общежитието от открит тип, включително, ако е необходимо и с промяна на режима, за да избегне обща и частична пренаселеност в корпуса и общежитието от закрит тип, като избягва и частични пренаселвания, включително и със съгласието на задържаните лица.

По отношение на хигиената НПМ многократно констатира, че проблемът относно наличието на хлебарки и дървеници в местата за лишаване от свобода е системен. Независимо от периодичното месечно дезинфектиране, то е неефективно.

Затова НПМ препоръча на министъра на правосъдието да разшири списъка с разрешени вещи, като включи препарати за борба с дървеници и хлебарки, тъй като този проблем съществува навсякъде в системата за изпълнение на наказанията.

В корпуса на затвора, както и в отделните коридори липсва използвана столова. Храненето се извършва по стайте. В ЗОЗТ „Кремиковци“ има столови по отрядите, които са в лошо състояние и храненето се извършва главно в спалните помещения. В ЗООТ „Казичене“ има голяма столова и не се налагат ограничения храненето да се осъществява и по спални помещения. Факт е, че няма налични помещения в местата за лишаване от закрит тип, в които би могло да се осъществяват освен храненето и различни социални дейности. В инспектираните помещения, използвани за кухни и в сервизните помещения се поддържа задоволителна хигиена, доколкото това е възможно в условията на старите, амортизирани и неремонтирани сгради.

Отново НПМ получи многобройни жалби относно цените в лавките към ДПФЗД. Проблемът не съществуваше, когато лавките бяха отдавани под наем на външни търговци. Наличието на списък с разрешени вещи, които могат да се закупят само от ДПФЗД с оглед опазване сигурността на затвора създава монопол на този държавен доставчик, чиито права на капитала упражнява от името на държавата министърът на правосъдието. Провеждане на обществена поръчка за доставка от търговците чрез предоставяне на три оферти, при постоянни промени на цените, никога не води до достигане на техните пазарни нива. Многократно НПМ е предлагал преустановяване на тези обществени поръчки поради обстоятелството, че стоките се закупуват с цел продажба и не би могло да се злоупотреби с обществени средства, ако доставките се възложат на териториалните поделения на ДПФЗД от големи магазини и местни производители.

Условията и редът по отношение на свижданията трябва да позволяват на затворниците да поддържат и развиват семейните си отношения по нормален начин, доколкото това е възможно. За съжаление, няма развитие относно отстраняване на нормативни противоречия в ППЗИНЗС, допускащи неравноправно третиране на мъже и жени от закрит тип при свижданията (преградно и безпреградно, съобразно пола). Неизпълнена остава и препоръката на КПИ за въвеждане по принцип на безпреградно свиждане. С изменение на ППЗИНЗС, за съжаление, бе въведено преградното свиждане. Налице е положителен опит в затвора за жени в гр. Сливен, като безпреградно свиждане се провежда и с осъдени на доживотен затвор. Вече 6 години няма разумен диалог с МП и ГДИН и относно съществуващия проблем с наградата „удълженото свиждане“, провеждано вместо в семейна среда, в присъствие на надзирател и видеокамера.

По отношение на полагането на труд в местата за лишаване от свобода още през 2017 г. НПМ констатира, че в затвора в гр. София възниква недоволство, поради неизпълними норми при производство на книжни пликкове. Проблемът възникна в следствие на акт на заместник-министър на правосъдието в частта по т. 1 от Заповед № ЛС-04-89 от 25.01.2011 г. В тази точка се дава указание трудовите норми да се определят не съобразно възможностите за производство, а спрямо минимална работна заплата. Главният директор на ГДИН, като се позовава на разпоредби от Кодекса на

труда (КТ) и обстоятелството, че съгласно чл. 250 от КТ, трудовите норми се определят с оглед установяване на нормална интензивност на труда, правилно посочва, че същите се определят от работодателя. Указано е, че „Цената на труд не се влияе от себестойността на продукта, а от динамиката на минимална работна заплата (МРЗ)“. Ето защо последва очаквана демотивация и масово отказване от полагането на труд във връзка със стойност на изделие в порядъка от 0,04 до 0,09 лева за брой и необходимост от 440-500 бр. плика, за да се изпълни нормата. Администрацията на затвора се опитва да овладее ситуацията чрез налагане на незаконосъобразни дисциплинарни наказания, поради отказ да полагат труд. Наложените дисциплинарни наказания, поради отказ от полагане на платен труд и заплахите, че няма да се полага труд на друго място, водят до своеобразно полагане на принудителен труд.

Налице бе грубо нарушаване на правото на труд, на справедливо възнаграждение, съчетано с дисциплинарни наказания, които уронват човешкото достойнство или пораждат чувство на страх, незащитеност или малоценност.

Ето защо, на основание чл. 19, ал. 1, т. 4 от Закона за омбудсмана, НПМ препоръча на министъра на правосъдието, включително и в качеството му на собственик на капитала на ДПФЗД, да възстанови нарушените трудови права на лишените от свобода.

НПМ констатира значителен напредък в привеждане на инструкциите на постовете в съответствие с нормативната уредба. Забелязва се отиване в крайност, като например в т. VI. „Други особености и дейности“ на постовете от Инструкцията на пост № 1 се изисква от постовия преди да използва белезници да осъществи преценка на възрастта, пола, физическото и здравословното състояние и индивидуалната оценка на риска. В чл. 144 от ЗИНЗС текстът е пределно ясен и позволява употребата на помощни средства, „когато е абсолютно необходимо, ако резултатът не може да бъде постигнат с използване на физическа сила“, като са указани и конкретните хипотези. Не се изисква от закона уреждане на тези указани в Инструкцията, още по-малко, че служителят не разполага с достъп до оценката на риска на задържаното лице.

Остават проблемите в Инструкция за пост № 27а, като е дадена възможност решение за ползване на белезници да се взема от началника на затвора за определен период, след преценка на възрастта, пола, физическото и здравословното състояние и индивидуалната оценка на риска. Чл. 118 от ЗИНЗС допуска в извънработно време нареждането да се дава от командира на дежурната част. При внезапно нападение и внезапно възникнали обстоятелства решението се взема от служителя. При всички случаи за употребата на физическа сила, помощни средства или оръжие се съставя доклад и се уведомява незабавно съответният прокурор. Заповед на заместник-министър изисква отразяването на тази употреба и в регистъра за употреба на физическа сила и помощни средства.

б) Медицинско обслужване

Материално-техническата база на МЦ не е ремонтирана от години. Не е изпълнена препоръката на НПМ за подобряване на условията на труд на медицинските специалисти, включително и повишаване на трудовите възнаграждения. Медицинският персонал работи под напрежение, което се отразява на качеството на медицинската грижа. Следва да се отбележи подобряване на качеството на стоматологичната помощ в затвора.

Достъпът на лишените от свобода до медицинските специалисти е по график, утвърден от началника на затвора, спешните пациенти се приемат с предимство. За

породна година се констатира, че при прегледи на лишени от свобода от корпуса на затвора в СБАЛЛС информацията за състоянието на лишените от свобода и назначеното лечение се отразява в журнала на болницата и не се препраща на МЦ. **НПМ отново подчерта необходимостта от изграждане на единна информационна система за електронно здравно досие в пенитенциарната система**, която да позволява всеки медицински специалист в системата да вижда здравословното състояние на лишения от свобода и воденото лечение. Достъпът до специализираната медицинска помощ понякога се затруднява, поради невъзможност за осигуряване на конвои за извеждане. Поради тази причина и основните оплаквания на лишените от свобода за извеждане и лечение във външни лечебни заведения, свързани с фиксирането към леглата на хоспитализираните лица във външни лечебни заведения продължава. Профилактика и изследвания за ХИВ/СПИН не се правят. Нивото на заразните болести в затвора е високо и в повечето случаи те се откриват по повод на други заболявания. В затвора се провежда платена субституираща терапия с метадон.

Във връзка с медицинското обслужване на лишените от свобода трябва да се отбележи, че съгласно чл. 128, ал. 2 от ЗИНЗС за всички лишени от свобода се внасят здравноосигурителни вноски от момента на задържането им и те придобиват статус на здравноосигурени лица. Вноските са за сметка на държавния бюджет се превеждат чрез МП. Лишените от свобода ползват здравноосигурителната системата при облекчени обстоятелства: нямат потребителска такса; личните лекари към затворите нямат недостиг на медицински направления; при оперативни интервенции на лишените от свобода не се изискват бележки за дадена кръв. В тази връзка НПМ предлага лишените от свобода да имат възможност да се включват в националните кампании за кръводаряване, провеждани от Министерството на здравеопазването. НПМ смята, че с включване в националните кампании за кръводаряване на лишените от свобода (сформиране на групи годни дарители) ще се гарантира осигуряването на кръв и кръвни продукти за нуждите на населението. Това би допринесло и за подобряването и профилактиката на заразните болести в затворите, респективно на населението като цяло.

3. Затвор – гр. Ловеч

Към затвора в гр. Ловеч функционират две затворнически общежития – „Атлант“ и „Полигона“, както и един арест.

а) Условия на живот

Корпусът на затвора в гр. Ловеч е разделен на три зони: зона „А“ (централен корпус), зона „Б“ (стопанство) и болница с две отделения. При предходните си проверки НПМ е констатирал, че помещенията в зона А и Б са остарели и амортизирани. **В предишен доклад от проверка НПМ е дал препоръки за ремонт и преоборудване на кухните в корпуса и затворническото общежитие „Атлант“.** Към 2019 г. НПМ отбеляза изпълнението на тази препоръка, както и положителната тенденция за подобряване на битовите условия. С оглед подобряване на битовите условия през 2014 г. бяха предвидени средства по Норвежки финансов механизъм за ремонт и преустройство на психиатричното отделение в болницата при затвора и ремонт, и оборудване на кухненския блок при болницата, изграждане на тоалетни и подмяна на дограма. Прогнозната стойност на този ремонт бе в размер на 479 729,83 лв. През 2018 г. е изцяло ремонтирана зоната за повишена сигурност в корпуса на затвора и

помещенията, в които се настаняват лица по реда на чл. 248 от ЗИНЗС – обвиняеми и подсъдими. Изцяло ремонтирано е ЗО „Атлант“ в гр. Троян, включително кухненският блок. Ремонт в Специализираната болница за активно лечение на лишени от свобода (СБАЛЛС) не е извършен към момента на проверката през 2019 г.

По отношение на броя настанени лица в корпуса на затвора е налице устойчива тенденция за тяхното намаляване. Данните, с които разполага НПМ са следните: 2013 г. – 464 лица; 2014 г. – 446 лица; 2015 г. – 372 лица; 2016 г. – 345 лица; към 25.04.2017 г. – 367 лица; до 31.12.2018 г. – 165 лица.

През 2019 г. НПМ констатира, че арестът не е пренаселен. Средногодишно в него се настаняват между 11 и 15 лица. Разполага с 4 места за преградно свиждане и стая за адвокатско свиждане без прегради. Разполага и със стая за провеждане на разпити от разследващи полицаи.

Доставките на храна в Затвора – гр. Ловеч и ЗО „Атлант“ са централизирани и пряко свързани с размера на планираните бюджетни средства. Среден храноден към 31.12.2013 г. при СБАЛЛС е 3,87 лв., за Затвора – гр. Ловеч – 3,16 лв., ЗО „Атлант“ – 2,85 лв. Среден храноден към 31.12.2016 г., на база средно списъчен брой лишени от свобода е за затвора в гр. Ловеч – 3,73 лв., а за ЗО „Атлант“ – 3,55 лв. Среден храноден към 31.12.2018 г. на база средно списъчен брой 682 лишени от свобода и 60 болни лишени от свобода при СБАЛЛС е 5,45 лв., за затвора в гр. Ловеч – 3,68 лв., за ЗО „Атлант“ – 4,57 лв.

Храната за лишените от свобода се приготвя по рецептурник в кухненския блок на затвора и кухните към затворническите общежития.

В затвора има разкрита и много добре оборудвана лавка, в която цените са завишени, както във всички посетени от НПМ места за лишаване от свобода, а разнообразието от стоки е недостатъчно. Това възпрепятства много от лишените от свобода, които са с ограничени финансови възможности, да закупват различни стоки.

Средно месечният брой работещи лишени от свобода през 2018 г. е 220 – от тях в обслужващата сфера 70, отдаване на труд на фирми – 134 и работещи по доброволен труд – 82.

НПМ констатира, че през 2018 г. един лишен от свобода е неоснователно задържан над определения от съда размер на наказанието (задържан неоснователно с 3 месеца и 15 дни поради отменена условна присъда в размер на 4 месеца лишаване от свобода). Задържането не е по вина на администрацията на затвора.

Към 2019 г. в затвора има 24 осъдени на „доживотен затвор“. От тях 18 са с право на замяна и 6 без право на замяна.

За 2018 г. средно месечно 136 лица са добили право на УПО. За годината са освободени 66 лица. Лишените от свобода, придобили възможност за замяна на режима в по-лек са 2779, на УПО са 1633, а тези за настаняване в открит тип – 590. Към 31.12.2018 г. от общия брой 672 лишени от свобода 201 са били настанени в заведение от открит тип.

За 2018 г. 202 лица са извършили 383 деяния, представляващи дисциплинарни нарушения, съгласно чл. 100 от ЗИНЗС и са им наложени дисциплинарни наказания. Най-голям брой санкционирани са от категорията рецидивисти – 99 осъдени са наказани с 202 наказания. От останалата част от закрития тип 56 лишени от свобода са санкционирани със 110 наказания. В общежитията от открит тип 38 човека са наказани с 54 наказания. Най-малко агресивни прояви има сред обвиняемите и подсъдимите, където 9 човека са наказани със 17 наказания.

За позитивни прояви и участие в реализираните през годината мероприятия 376 лишени от свобода са стимулирани със 569 награди. Най-често прилаганият стимул – 243 пъти, е писмената похвала. В 92 случая е предложена извънредната хранителна пратка. Следва удълженото свиждане до 4 часа – 66 пъти. Наградените с домашен отпуск до 2 и до 5 денонощия са – 16 до 2 и 53 случая до 5 денонощия. Отпуск до 12 часа извън затворническо общежитие от открит тип – 57 случая.

В програмата за подготовка за живот на свобода, са обхванати 179 лишени от свобода в индивидуална и 37 в групово форма на работа. Условно предсрочно освободени са 66 лишени от свобода, от които 39 с пробационни мерки. В тази насока на дейност пенитенциарната администрация на затвора в гр. Ловеч е била подпомагана от представители на службите за социално подпомагане и заетостта, както и от НЗОК. **НПМ дава висока оценка на това взаимодействие между институциите.**

В затвора в гр. Ловеч е изградено и функционира училище СУ „Димитър Митев“ до 12-ти клас с филиал в затвора в гр. Плевен. Учебната 2018/2019 г. са започнали (общо с филиалите) 202 ученици. Към момента на проверката през 2019 г. учащите в училището към затвора в гр. Ловеч и филиалите към него в градовете Плевен и Белене беше 232 лишени от свобода.

В ученическите групи и в ЗО „Атлант“ има сформирани клубове по художествена самодейност и арт-клуб. Те са в основата на различните самодейни програми. Самите програми се състоят от различни по вид изпълнения на участниците, включващи театрални постановки, скетчове, рецитали, музикално-развлекателни и танцови програми. В ЗО „Атлант“ се прилагат и три образователни програми – по овощарство, оказване на долекарска помощ и за ограмотяване.

Наред с индивидуалната форма на работа в затвора в гр. Ловеч се прилагат и шест специализирани корекционни програми. За 2018 г. са проведени 19 групови форми на работа както следва: умения за мислене – 7 групи; активно поведение на трудовия пазар – 3 групи; шофиране в нетрезво състояние – 1 група; краткосрочна програма за работа с наркозависими лица – 2 програми; овладяване на гнева – 1 група; работа с лица с ниско интелектуално ниво – 4 групи.

Оценката на екипа на НПМ е, че количеството основни и допълнителни програми е разнообразно, но процентът на лишени от свобода, които се включват в тях е малък, а натовареността на инспекторите „социални дейности и възпитателна работа“ (СДВР) – висока.

По отношение на употребата на сила и помощни средства през 2019 г. НПМ не получи оплаквания от страна на лишените от свобода.

б) Медицинско обслужване

МЦ на затвора е преместен от корпуса на затвора в СМБАЛЛС – гр. Ловеч, която се намира в двора на затвора. **НПМ отчита това като положителна стъпка на администрацията на затвора за подобряване на условията на труд на медицинския персонал и за по-добро медицинско обслужване на лишените от свобода.** Стационарът на МЦ заема едно крило от отделението по белодробни болести на болницата.

МЦ е кадрово обезпечен с лекар и двама фелдшери, санитар – лишен от свобода. Лекарят по дентална медицина е осигурен чрез РЗОК и регионалната съсловна организация на стоматолозите. Началникът на затвора изрази известни резерви към дейността на този лекар по дентална медицина и настоява пред РЗОК и съсловната организация за възстановяване на стоматологичното обслужване чрез мобилен екип ДСЦ „Св. Пантелеймон“ – гр. Плевен.

Директорът на МЦ съобщи, че предстои да се извършат профилактични прегледи. **НПМ препоръчва на ГДИН да осигури бюджетни средства, за да се обезпечи извършване едновременно с профилактичните прегледи и на изследвания за СПИН/ХИВ на желаещите лишени от свобода в затвора в гр. Ловеч.** На МЦ са предоставени тестове от Регионална здравна инспекция (РЗИ) – Ловеч.

Медицинското обслужване в ЗО „Атлант“, гр. Троян се обезпечава от следния персонал: лекар-ординатор по договор, който работи всеки ден и лекар по дентална медицина по договор, който посещава общежитието всеки вторник.

При проведените интервюта с лишените от свобода не постъпиха оплаквания от предоставяните им здравни грижи от лекаря. Основните оплаквания бяха от предоставяната дентална помощ, поради невъзможността част от стоматологичните манипулации да бъдат извършвани в кабинета към общежитието.

В СБАЛЛВ – Ловеч се осъществява лечение на лишени от свобода от всички затвори с Туберкулоза и неспецифични белодробни заболявания, както и с психични заболявания.

Устройството на СБАЛЛС включва следните функционална обособени структурни единици: Диагностично-консултативен блок: Приеман кабинет и Рентгенов кабинет; Стационарен блок: Отделение по белодробни болести и Психиатрично отделение; Болнична аптека; Административно-стопански блок.

В болницата работят 25 души персонал. Осигурена е 24-часова медицинска помощ.

Отделението по белодробни болести е с 50 легла (в т. ч. леглата на МЦ). Обособени са стаи за болни от Туберкулоза и стаи за белодробни неспецифични заболявания. Санитарно-хигиенни и битови условия в отделението са добри. Има стаи с по две легла и стаи с повече легла. Всяка стая е със самостоятелен санитарен възел, изпълнени са предписания за антибактериална облицовка на стаите. В отделението имаше малко пациенти. От години се наблюдава намаляване на техния брой. През 2018 г. през отделението са преминали 59 болни; използваемост на болничните легла 75 дни – 21 % (показатели по-ниски от средните за страната); среден болничен престой 64 дни. Лечебният процес е обезпечен с лекарства и консумативи. Осигурен е специален хранителен режим на болните от Туберкулоза. Пациентите се лекуват след подписване на информирано съгласие.

Персоналът на отделението се състои от началник на отделение; един лекар-ординатор, без специалност; трима фелдшери и пет сестри; двама санитарни, които са лишени от свобода от затвора. **НПМ препоръчва на ГДИН да се организира специализацията ординатора в отделението по белодробни болести на СБАЛЛС – Ловеч.** В хода на подготовката на настоящия годишен доклад омбудсманът беше информиран, че тази препоръка е изпълнена.

Отделението за психични заболявания е с 55 легла. Обособени са сектор за жени и сектор за мъже. В отделението има добри санитарно-хигиенни и битови условия. При проверката отделението беше пълно. Лечението се осъществява срещу информирано съгласие. През 2018 г. през отделението са преминали 230 болни, средна продължителност на болничен престой 64 дни. Използваемост 293 дни – 83,7 %. Показателите отговарят на средните за страната за стационарните лечебни заведения за психиатрична помощ.

НПМ препоръчва да се назначи лекар-психиатър в СБАЛЛС – Ловеч.

4. Затвор – гр. Плевен

Към затвора в гр. Плевен функционират две затворнически общежития – „Плевен“ и „Вит“, както и един арест.

а) Условия на живот

Към 2019 г. при настаняването на лишени от свобода се следи натовареността в затвора да е равномерна, като се спазва нормата от 4 кв. м. жилищна площ за всяко лице. За целта се води ежедневна контролна таблица на натоварването. От нормата изключение се допуска по необходимост за лишени от свобода, настанени в затворническо общежитие от открит тип.

Чрез вградено обучение „Придобиване на строителни умения в практиката“ са освежени всички спални помещения на 1 етаж в корпуса на затвора като са боядисани стени, тавани, легла, шкафчета, а където е било необходимо е поставен и теракот на пода на помещенията.

В практическите занимания на двата курса за придобиване на професия „Строител“, специалност „Основни и довършителни работи“, проведени за времето от 21 ноември до 12 декември 2018 г. са освежени и всички останали спални и общи помещения, находящи се на 2 и 4 етаж в корпуса на затвора.

В края на 2018 г. е стартирало външно саниране на целият корпус на затвора. Работата се осъществява от външна фирма по договор с ДПФЗД. Към момента на проверката през 2019 г. санирането беше завършило.

Общият брой на лишените от свобода към 01.01.2019 г. е 382, от тях: осъдени – 359; открит тип – 130; закрит тип за рецидивисти – 85; закрит тип за рецидивисти – 136; подсъдими – 22; обвиняеми – 9. В корпуса на затвора бяха настанени 266 лишени от свобода, в ЗО „Плевен“ – 90, а в ЗО „Вит“ – 37. Изтърпяващите наказание „доживотен затвор“ са 16, от които със замяна – 12 и без замяна – 4.

Към датата на проверката през 2019 г. НПМ не установи пренаселеност в затвора.

При своите предходни проверки НПМ е констатирал, че арестът в гр. Плевен не отговаря на националните и международните стандарти. В него нямаше изградено място за престой на открито. Нямаше санитарни възли в помещенията. Липсваше достатъчно дневна светлина и вентилация в помещенията. **След препоръка на НПМ през 2015 г. арестът бе преместен и битовите проблеми разрешени.** Капацитетът на ареста в гр. Плевен към Затвора – гр. Плевен е 51 човека при средна дневна натовареност 36 задържани лица. Общият брой задържани лица, пребивавали в ареста към затвора в гр. Плевен е 257.

НПМ не установи пренаселеност на ареста.

Храненето за лишените от свобода се извършва съгласно утвърдени таблици по прехраната и утвърдени практически указания по прилагането им.

На един лишен от свобода за един ден се полагат 2 622 калории, а за работящи – допълнителни 517 калории, съгласно таблиците по прехраната от 19.03.2007 г., утвърдени в Министерството на правосъдието.

Менютата включват разнообразно приготвена храна, осигуряваща оптимално покриване на физиологичните норми за хранене с цел удовлетворяване на физиологичните потребности, постигане на нормален живот и създаване на предпоставки за съхранение на здравето на лишените от свобода.

При съставяне на основните и различните диетични режими на хранене, предписани от медицински специалисти, се спазват препоръчителните стойности за хранителен прием.

За 2018 г. средният паричен размер за храноден е 3,72 лв.

Утвърдените щатни длъжности за лишени от свобода, заети в обслужващата и комунално-битова дейност са твърде недостатъчни, за да се предостави възможност на всеки желаещ да се включи в трудова дейност, тъй като щатна численост е едва 12 % от наличния брой настанени лица. За календарната 2018 г. са утвърдени едва 453 щатни длъжности.

С помощта и съдействието на ДПФЗД се търсят алтернативи за трудов ангажимент, чрез сключване на договори с външни фирми. За календарната 2018 г. договорните отношения са с 5 фирми, в които с различна периодичност са трудоангажирани до 131 лишени от свобода. Затворът поддържа доброто сътрудничество и с Община Плевен, която сезонно наема лишени от свобода, настанени в ЗООТ „Плевен“ за почистване и облагородяване на района на парк „Кайлъка“.

Като компенсация за ограничените възможности за трудова реализация широко се прилага ползването на възможностите, които предоставя чл. 80 от ЗИНЗС – полагане на доброволен труд. За благоустройството, поддържането и хигиенизирането на помещенията и района на затвора и прилежащите към него обществения за календарната 2018 г. са отдадени 1572 трудови дни. Тази дейност се явява допълнително като стимул за добро поведение, съобразено с нормите и порядките в местата за лишаване от свобода.

НПМ установи, че за 2018 г. има само един случай на неоснователно задържан лишен от свобода (3 дни), като причината за това е късно получен съдебен акт. Няма изолирани лишени от свобода по чл. 120 от ЗИНЗС. От обвиняемите и подсъдимите само едно лице е изолирано по реда на чл. 248, ал. 1 от ЗИНЗС. Две лица са настанени в самостоятелно помещение на основание чл. 60, ал. 2 от ЗИНЗС.

Общо за 2018 г. лишените от свобода, придобили право на УПО са 114, като всички предложения за тяхното предсрочно освобождаване са уважени от съда. Лишените от свобода, преместени от заведение „закрит тип“ в заведение от „открит тип“ са 25. Няма лишени от свобода, чийто режим да е заменен от първоначално определения от съда в по-тежък (чл. 66 от ЗИНЗС). На 49 лишени от свобода режимът е променен в по-лек.

Общият брой на поощренията, получени от лишените от свобода за 2018 г. е 447, а наложените дисциплинарни наказания са 214 бр. **Прави впечатление двойният брой на наградите в сравнение с наказанията.** НПМ и в предходни свои доклади е отбелязвал, че това се дължи на изключително добрия микроклимат в затвора в гр. Плевен и усилията, които полагат инспекторите „СДВР“ за работа с лишените от свобода.

Програмите, които се реализират в затвора са: „Програма за адаптация за новопостъпили лица“; „Умения за мислене“; „Толерантност в затвора – толерантност в живота“; „Формиране на умения за безопасно шофиране у осъдени по чл. 343б от НК“; „Краткосрочна програма за работа с наркозависими лица“; „Превенция на сексуалното насилие“; Клуб „Анонимни алкохолици“; „Управление на финансите според божие слово“; „Библейски образователен семинар“; „Подготовка за живот на свобода – предизвикателство и избор“.

Затворът в гр. Плевен традиционно поддържа добра връзка с пробационните служби за уточняване на вида мерки за пробационен надзор на предлаганите за УПО лишени от свобода, съобразно с възможностите в съответното населено място, както и система за известие на осъдените на пробация лишени от свобода в периода преди

освобождаването им от затвора. Ежемесечно се провеждат срещи с експерти от Дирекция „Бюро по труда“, Дирекция „Социално подпомагане“ и наблюдателната комисия в гр. Плевен, по време на които осъдените получават актуална информация за предлаганите услуги и отговори на интересуващите ги въпроси.

От 2010 г. към затвора в гр. Плевен е разкрит и функционира филиал за начално училищно обучение към СУ „Димитър Митев“ при затвора в гр. Ловеч. Всяка учебна година се предшества от интензивна кампания по разясняване, мотивиране и набавяне на удостоверения на лишените от свобода с образователни потребности за повишаване на грамотността им. В четирите начални паралелки в учебния център годишно започват своето обучение между 60 и 70 ученици, като за учебната 2017/2018 са започнали своето обучение 41 ученици.

б) Медицинско обслужване

Медицинското обслужване в затвора е осигурено по реда на НЗОК – служебен избор на медицински специалист с регламентирано работно време: вторник след обяд и сряда сутрин. Наличен е щат на МЦ един лекар и един фелдшер. На фелдшерската длъжност е назначена медицинска сестра на пълно работно време. По граждански договор работи лекар с работно време: вторник сутрин и сряда следобед. Към МЦ работят и двама санитарни – лишени от свобода. За дейността на МЦ се разчита и на Центъра за спешна медицинска помощ, който не е отказвал повикване досега.

НПМ препоръчва дейността на МЦ да се обезпечи с лекар на седмичен график. Следва да се отбележи, че през 2019 г. към НПМ не са постъпвали оплаквания от страна на лишени от свобода за медицинското обслужване в затвора. Това може да се обясни с добрата социалната работа с лишените от свобода и с тяхната трудовата заетост, което води до минимизиране на неоснователните оплаквания и натоварвания на медицинските специалисти, характерно за другите затвори.

Добра практика на ръководство на затвора е хронично болни, нуждаещи се от системни медицински грижи, да се предлагат за УПО.

5. Затвор – гр. Белене

Към затворът в гр. Белене функционира и едно затворническо общежитие.

а) Условия на живот

През 2019 г. НПМ отчете цялостен напредък във връзка с препоръките си, отправяни през годините, по отношение на Затвора – гр. Белене. Изцяло са ремонтирани Зоната за повишена сигурност и трите корпуса на затвора. Текущите ремонти продължаваха и към момента на посещението на НПМ. Корпусът е разделен на два коридора, като във всеки от тях има по пет килии. Всички помещения са ремонтирани, отговарят на изискванията за 4 кв. м., има изградени самостоятелни санитарни възли и има достатъчно количество дневна светлина. Във всеки коридор има кухня, където лишените от свобода приготвят сами своята храна.

В началото на 2017 г. е открито ново затворническо общежитие от открит тип към Затвора – гр. Белене. Новата сграда е с капацитет от 70 души, при предвидени 4 кв. м. жилищна площ на лице, със санитарни възли във всяка килия и бани. В това общежитие се наблюдава малка пренаселеност. Така например на 21.09.2017 г. са били настанени 95 лица, а към 11.11.2018 г. – 88 лица.

Към НПМ не постъпиха сигнали относно употреба на сила от страна на надзорния състав или за насилие между лишените от свобода. Има случаи, при които законосъобразно е използвана физическа сила и помощни средства (сбиване между лишени от свобода). След употребата на физическа сила и помощни средства, служителите са оформяли необходимата документация и са докладвали на Окръжна прокуратура – гр. Плевен и ГДИН.

При посещенията си през 2017 г. НПМ е отразил, че при настаняването на лишен от свобода в болнично заведение, същият се заключва с белезници за неподвижни предмети – парно или пружина на легло. **При проверката през 2019 г. беше установено, че тази практика продължава и не е изпълнена препоръка, отправена към главния директор на ГДИН и министъра на правосъдието.**

НПМ отново припомня, че използването на белезници в болнични заведения е в противоречие с чл. 114 от ЗИНЗС и представлява подлагане на болни лишени от свобода на изтезания, на жестоко, нечовешко или унизително отношение. **НПМ настоява главния директор на ГДИН, съответно министъра на правосъдието, да вземат изискуемите административни мерки за преустановяване на тези неправомерни действия в системата за лишаване от свобода или да внесат необходимите нормативни промени.**

НПМ провери подготвени седмични менюта за различни периоди от време. В същите е определен грамаж и са съобразени диетите на лишени от свобода, страдащи от различни заболявания.

Приоритети в работата с лишените от свобода и задържаните лица от страна на администрацията на затвора е осмисляне на свободното им време, при минимум 4-6 часа дневно. За изпълнението на тази цел се изготвят седмични план-графици, съдържащи конкретните социални мероприятия. Акцент в корекционната работа с лишените от свобода са общопенитенциарни дейности и специализирана групова работа, съобразно нуждите, дефицитите и ресурсите на правонарушителите, като се отдава значение и върху удовлетворяване на религиозните потребности. Лишените от свобода са включвани в обучения в практиката за придобиване на елементарни умения в областта на животновъдството, готварство, дърводелство, строителство, овощарство, градинарство и др., в резултат на което лицата усвояват полезни умения и познания. През 2018 г. са реализирани модули от „Програма за самопомощ на лишените от свобода 2“, изготвена от лишен от свобода, изтърпяващ наказанието си в затвора в гр. Белене. Програмата предоставя възможност за включването на лишени от свобода като обучители, за подпомагане на други лишени от свобода (рецидивисти и нерцидивисти) на принципа „равен обучава равен“.

Работата с всички новопостъпили лица се провежда в обособена зала за групова работа от инспектор-психолог и за нуждите на разпределителната комисия освен първоначални доклади, са представяни и психологически заключения. При постъпване в приемно отделение новопостъпилите лица се настаняват диференцирано – осъдените отделно от задържаните лица. Средно новоприетите осъдени лица престояват в приемно отделение за около 17 дни, през който период се работи за тяхната адаптация към условията на затвора.

Голяма част от лишените от свобода са включвани в спортни дейности, свързани с различни фитнес упражнения. Реализирани са и голям брой клубове по интереси. Възможностите за спортна дейност, които Затвора – гр. Белене предлага за лишените от свобода, са в областта на футбола, волейбола, баскетбола, тенис на маса, шах, спортен бридж, бадминтон. Към всяка затворническа група на площадката за престой на

открито са осигурени уреди за фитнес, изработени в затвора, където лишените от свобода тренират ежедневно. Отпуснати са средства за закупуването на спортни уреди за няколко от групите. Закупени са и спортни уреди, които да бъдат ползвани при изграждането на фитнес зала за лишените от свобода, настанени в зоната за повишена сигурност.

Състоянието на компютърния кабинет и киносалона е значително влошено, а наличната компютърна техника е остаряла и привеждането ѝ в състояние, годно за ползване и обучение на лишените от свобода, е невъзможно. Поради това тези помещения не се използват. Библиотеката на затвора разполага с голямо разнообразие от книжна литература, но наличната правна литература е остаряла.

Ето защо, НПМ препоръчва на главния директор на ГДИН да бъдат отпуснати допълнителни средства за ремонт на гореизброените помещения и закупуване на необходимата компютърна техника.

От прегледаните заповеди за налагане на дисциплинарни наказания от началото на 2019 г. се установи, че всички планови проверки на спални помещения са извършвани през деня (в интервала 09:00 ч. – 17:30 ч.). Не са извършвани проверки на спални помещения през нощта. Констатираните нарушения са свързани с притежание и употреба на неразрешени за ползване вещи (най-често мобилни телефони), упражняване на физическо и/или психическо насилие, изготвяне на смес за приготвянето на ракия и опит за внасяне на наркотични вещества. Няма наложени дисциплинарни наказания „спиране от работа“. В голяма част наложените наказания са „писмено предупреждение“ и „изолиране в наказателна килия“ (от 10-14 денонощия).

През 2018 г. е извършена проверка от инспектората в Министерството на правосъдието по чл. 46 от Закона за администрацията. Дадени са указания за увеличаване на надзорния състав с цел подобряване на сигурността на Затвора – гр. Белене. Видно от поддържаните постове, наличният състав е напълно ангажиран и практически не може да се подсури откриването на втори пост (постове) в корпусите. Надзирателите провеждат едновременно престой на открито и следят за реда и дисциплината в групите.

От месец октомври 2018 г., със заповед на главния директор на ГДИН, свижданията на високорискови и доживотни лишени от свобода се извършва в корпус № 6 на затвора в гр. Белене. В тази връзка надзорният състав е крайно недостатъчен, тъй като се извършват свиждания на две места. Следователно за изпълнението на тази заповед е необходимо да бъдат назначени по двама надзиратели във всяко от четирите отделения и един водач на специализиран конвоен автомобил. **С оглед на това НПМ отправя препоръка за осигуряване на необходимите допълнителни щатни бройки по отношение на надзорно-охранителния състав в Затвора – гр. Белене.**

Значителен е извънредния труд при командирите на отделение поради факта, че са 5 щатни бройки. Необходимо е назначаване на един командир на отделение, с което извънредният труд ще спадне до нула и ще могат да се използват полагаемите годишни отпуски в рамките на съответна година. Постовата и конвойна служба се изпълнявала съгласно нормативните изисквания. Охранителните мероприятия в затвора са се провеждали по заповеди и утвърдените графици.

б) Медицинско обслужване

Материалната база на МЦ е в добро състояние. Към него функционира и една стая за стационарна дейност. В нея са осигурени добри санитарно-хигиенни условия на

лишените от свобода. Към момента на проверката през 2019 г. имаше 4 лишени от свобода, трайно настанени, с хронични инвалидизиращи заболявания.

В МЦ е обособена стая за стоматологичен кабинет. Администрацията на затвора е закупила стоматологичен стол и предстои да бъде закупен и дребен стоматологичен инструментариум, за да може да функционира кабинетът. Ще се осигури лекар по дентална медицина по един ден седмично. НПМ отчита разкриването на стоматологичен кабинет в затвора като добра работа на администрацията на затвора. В момента стоматологичната помощ на лишените от свобода се осъществява в подвижен стоматологичен кабинет на МЦ „Св. Пантелеймон“ – гр. Плевен, който идва веднъж седмично.

Медицинската помощ е обезпечена от: общопрактикуващ лекар два пъти седмично, двама медицински фелдшера и една медицинска сестра. По договор в затвора идва лекар –психиатър два пъти месечно. Има добра колаборация с ЦСМП – гр. Белене. Лишените от свобода своевременно се транспортират до УМБАЛ – гр. Плевен. МЦ е обезпечен с лекарства и консумативи. За хронично болните със здравни книжки лекарства се отпускат по реда на НЗОК. Общопрактикуващият лекар разполага с неограничен брой медицински направления към медицински специалисти и достъпът до външни лечебни заведения зависи единствено от възможностите за конвоиране.

6. Арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „Майор Векилски“

Двата ареста са в структурата на Областна служба „Изпълнение на наказанията“ – гр. София. Последна проверка на ареста на бул. „Г. М. Димитров“ е извършена през 2017 г. **Забележим е напредъкът относно преустановяване на незаконното ползване на белезници на територията на ареста при извеждане от спалните помещения.**

Информацията за капацитета на ареста на бул. „Г. М. Димитров“ е 313 лица, при 4 легла в помещение, но регистърът на ГДИН дава информация за 249 лица при спазване на 4 кв. м. В деня на посещението през 2019 г. бяха настанени 264 лица, като в края на юни са били 289. **При предходни проверки НПМ установи пренаселеност в този арест и прогнозира трайна тенденция, която се потвърждава.** В ареста на ул. „Майор Векилски“ при капацитет 80 лица бяха настанени 87 лица. Преместването от арест в арест може да стане само с разрешение на прокурор поради обстоятелството, че ареста на ул. „Майор Векилски“ е със статут на специализиран арест. Очевидно преминаването им в структурата на Областната служба „Изпълнение на наказанията“ не дава възможност да реши проблема с пренаселеността.

Арестът на бул. „Г. М. Димитров“, освен пренаселен, е със слаба дневна светлина поради замъглени стъкла.

Не е изпълнена предходна препоръка на НПМ за откриване на лавка на територията на ареста на бул. „Г. М. Димитров“, като са **възложени несвойствени функции на надзорния състав да закупува и осчетоводява направените покупки и доставки на хранителни продукти**, отразено под т. 13 от длъжностната характеристика на „младши инструктор по охраната“.

Състоянието на сградния фонд на ареста на ул. „Майор Векилски“ е влошено, особено канализационните тръби.

Арестът изисква реконструкция на прозорците и основен ремонт, за да се осигури нормална дневна светлина. Поради съществуващата пренаселеност и в двата ареста такъв ремонт не би могъл да се осъществи, освен ако не се ползва територията на затвора в гр. София, което ще доведе до неговото допълнително пренаселване.

Относно кореспонденцията на задържаните лица е налице Заповед № Л-2037 от 28.11.2018 г. на ГДИН, която урежда реда за подаване на молби и жалби. Изрично се

указва, че отговорите на подадените до администрацията на ареста писма им се съобщават срещу подпис. Независимо, че се споменават съществуващи правила за документооборота, деловодната и архивна дейност в Министерство на правосъдието се изисква контрол на входяща и изходяща кореспонденция „в интерес на сигурността, като цели предотвратяването на извършването на престъпления“. Съдържанието на т. 3 от заповедта изключва подаване на молба или жалба в затворен плик. Ако задържаното лице иска да знае входящ номер, следва да подаде изрична писмена молба. Запечатани писма под формата на кореспонденция са допустими в т. 6. Ако изходящата кореспонденция се запечатва пред служител, то няма изискване в т. 7 получената кореспонденция да се разпечатва пред служител. Налице е нарушаване на тайната на кореспонденцията поради съществуващата нормативна уредба и въпросната заповед.

Заповед № Л-2036 от 28.11.2018 г. на ГДИН, издадена по т. 59 от Заповед № Л-4102/06.10.2016 г. на ГДИН урежда телефонните разговори на задържаните лица. Съобразно тази заповед телефонни разговори се извършват при провеждане на престой на открито. В същото време престоят на открито не е оборудван с телефонни апарати и задържаното лице следва да избира, дали да осъществи такъв престой или да ползва телефон. При провеждане на телефонен разговор служител сверява набрания номер с посочения от задържаното лице, като следва да стои на 5-6 м. от задържаното лице по време на разговора. В т. 8 обаче е указано, че „характерът и съдържанието на телефонните разговори провеждани от задържаните лица, не може да заплашва или нарушава сигурността и реда в ареста“. В т. 9 е дадена възможност за прекъсване на разговора, ако се нарушава реда за провеждането му.

Със Заповед № Л-1969 от 15.11.2018 г. на ГДИН се уреждат свижданията с адвокати, защитници и повереници. Цитираната заповед, по мнение на НПМ, нарушава правата на адвокатите, защото не е указано правото им на свиждане по всяко време. Не е уреден и редът за предаване на писмени материали при положение, че свиждането е преградно.

За задържаните в арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „Майор Векилски“ се грижат двама лекари, лекар по дентална медицина и две медицински сестри. Поне веднъж месечно на място идват медицински специалистите: невролог, кардиолог и кожен лекар. За консултации/лечение с други медицински специалисти задържаните се извеждат по назначение на лекарите на ареста и след разрешение на прокуратурата, която не винаги реагира своевременно. Зачестяват консултациите/лечението във външни лечебни заведения по искане на адвокати до прокуратурата. Тези задържани обикновено не съобщават за наличие на здравословни проблеми или не представят медицински документи на първичния медицински преглед в арестите. Техните адвокати се обръщат директно към прокуратурата, като посочват конкретни лечебни заведения за лечение, което **НПМ определя като недобра практика.**

Проверката на достъпа до медицинска помощ в арестите показва, че има график за извършване прегледите на задържаните лица. През 2019 г. на НПМ не бяха съобщени случаи на затруднение относно достъпа до външни лечебни заведения при консултациите/лечението на задържаните. Има единични случаи на затруднения в осигуряването на специализирана медицинска помощ, поради забавяне на разрешението от прокуратурата или при невъзможност за осигуряване на конвои.

Проверката по документиране на здравното състояние на задържания от постъпване до напускане на ареста показва, че цялата информация е надлежно записана в изискуемите медицински документи. НПМ смята, че е необходимо да се внедри единна информационна система за електронно здравно досие на лишените от свобода и задържаните лица в пенитенциарната система. Проверката в Регистъра за травматични

увреждания показва, че няма регистрирани наранявания на задържани причинени от надзорно-охранителния състав на ареста.

7. Арест – гр. Видин

При предходни свои проверки в Ареста – гр. Видин НПМ е констатирал, че в помещенията няма отопление и санитарни възли. Арестът може би е единственият в България, в който от едната страна са помещенията за задържаните лица, а от другата служебните помещения. Извършено е проектиране за реконструкция на ареста.

С писмо от 28.05.2008 г. община Видин се е обърнала към министъра на регионалното развитие, министъра на правосъдието и министъра на вътрешните работи със запитване коя институция трябва да издаде разрешението за преустройство, поради липса на акт за държавна собственост. При прехвърлянето на арестите от Националната следствена служба към Министерството на правосъдието са съставени разделителни протоколи на основание § 74 от Преходните разпоредби на Закона за съдебната власт, но по отношение на сградите на Министерството на вътрешните работи (МВР) липсват актове за собственост. Поради тази причина и отпаднала нужда през 2006 г., с решение на МС сградите са върнати от МП на МВР, без необходимите актове и скици.

В конкретния случай за този арест, когато е имало предвидени бюджетни средства за реконструкция, е липсвало съгласие от страна на МВР. При последващо съгласие от МВР не е имало предвидени бюджетни средства в МП. Очевидно е, че този проблем е в състояние да провали всяка Инвестиционна програма, при която арест на МП се намира в сграда на МВР.

ГДИН дава официален капацитет на този арест при спазване на въпросните 4 кв. метра за 23 лица. Фактически в ареста се поддържат 31 легла. Това се налага за поддържане на леглови фонд при пикови натоварвания, като например през м. август 2018 г. е имало 38 лица. Поради местоположението на ареста е имало задържани и много чужди граждани, като максималният брой е бил 14. В момента на посещението през 2019 г. бяха настанени 26 лица, тоест имаше пренаселеност.

НПМ препоръча преместване на ареста.

НПМ отчита тревожно изоставане по отношение на арестите, които не са разположени на територията на затвор. По отношение на тях ГДИН винаги се оправдава с липса на капиталови разходи. НПМ отново напомня, че липсата на финансови средства не е оправдание за нарушаване на основни права и свободи на човека. НПМ препоръча на главния директор на ГДИН да подготви програма за развитие на арестите, която отново да предостави на министъра на правосъдието за внасяне в Министерския съвет с цел бюджетно прогнозиране при подготовката на проекта за държавния бюджет в следващите години.

8. Арест – гр. Кърджали

Арестът в гр. Кърджали се намира в сградата на Областната дирекция на МВР – гр. Кърджали. Арестът разполага с 10 жилищни помещения с по 2 легла и 1 помещение с едно легло и 1 стая за разходка. Малкото помещение е с площ 4.96 кв. м., а останалите – 8.68 кв. м. В ареста няма пряк достъп до дневна светлина и санитарни възли, както и липса на място за престой на открито. В деня на посещението в ареста имаше три лица, като пиковите натоварвания според справка, предоставена на НПМ от ГДИН е седем лица. Проблемът с достъпа до дневна светлина е решен частично с монтирани решетки на жилищните

помещения. Независимо от липсата на разлики в архитектурата с други арести прави добро впечатление поддръжката и извършените козметични ремонти.

В програма на правителството по отношение на местата за лишаване от свобода е било предвидено:

1. Преустройство и реконструкция на съществуващия сграден фонд в следствен арест със срок 30.04.2009 г., на стойност 200 000лв., източник на финансиране – бюджет 2009 г.

2. Преустройство и реконструкция на съществуващия сграден фонд в следствен арест – преходен обект със срок 30.11.2010 г., на стойност 400 000лв., източник на финансиране – бюджет 2010 г. Възложено е проектиране, като е приведена 50 % от сумата да бъде изплатена авансово през 2007 г. Предвидено е също така проектирането да бъде завършено в 45-дневен срок от възлагането му.

Към 2019 г. не е налице реализирането на така заложените мерки по отношение на ареста в гр. Кърджали.

НПМ установи, че медицинският кабинет не работи. Медицинският фелдшер е освободен от длъжност. По данни на началника на Областната служба „Изпълнение на наказанията“ – гр. Кърджали ще бъде назначен медицински специалист. Към момента медицинското обслужване на задържаните се извършва от ЦСМП – гр. Кърджали. Няма лица с хронични заболявания и на поддържаща терапия. Санитарно-хигиенните условия са добри, храната е на кетъринг с възможност за диетично хранене.

9. Арест – гр. Смолян

Арестът в гр. Смолян е разположен в една и съща сграда със ЗО „Смолян“ към затвора в гр. Пловдив. Капацитетът на ареста е за 21 лица. Килиите са 7 броя с по три легла във всяка. На етажа на ареста са обособени още 2 стаи за свиждания, баня, стая за разпити и лекарски кабинет. **НПМ оцени материално-битовите условия в ареста като добри.**

На НПМ служебно стана известно, че се предвижда през 2020 г. арестът да бъде закрит, а лицата от територията на Област Смолян да бъдат задържани в Ареста – гр. Пловдив. **НПМ смята тази идея за нецелесъобразна поради две причини.** Първо, Област Смолян е специфична поради своите климатични характеристики, особено през периода на зимния сезон. Това изключително много би затруднило транспортирането на задържаните лица. Второ, Съдебен район – Смолян включва не само трите съдилища в гр. Смолян (районен, окръжен и административен), но и още четири районни съдилища (Девин, Златоград, Мадан, Чепеларе). Довеждането на задържани лица до всяко едно от тези съдилища би било изключително трудно, времеемко и неоправдано от финансова гледна точка.

Към ареста има назначен лекар на граждански договор, който идва само когато го повикат. Едновременно с това в МЦ на ЗО „Смолян“, който се намира в същата сграда, работи лекар с фиксирано работно време и без проблеми може да обслужва и задържаните в ареста (средно 8 лица годишно), което е най-естествено за двете звена на едно ведомство, разположени в една сграда. За стоматологична помощ задържаните се извеждат в гр. Смолян.

От предоставените на НПМ медицински документи стана ясно, че в ареста се води Регистър на травматичните увреждания от 2016 г. За 2019 г. има регистриран един случай. Към момента на проверката в ареста имаше 3 лица. При направените интервюта нямаше оплаквания от медицинското обслужване и за лошо отношение на надзорно-

охранителния състав към задържаните. Санитарно-хигиенните условия в ареста са добри.

НПМ препоръча назначаването на медицински специалист.

МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ НА ЗАДЪРЖАНИ ЛИЦА В СТРУКТУРИТЕ НА МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

- Състоянието на системата на 24-часово задържане в полицейските управления и през 2019 г. остава незадоволително. Трайните проблеми, свързани с пренаселеност на помещенията, лоши материално-битови условия, липса на обслужващи помещения, липса на достъп до вентилация и естествена светлина, са все още актуални.

През 2019 г. НППМ извърши проверка на всички помещения за настаняване на задържани лица в структурите на Столична дирекция на вътрешните работи (9 обекта).

НППМ констатира повтарящи се слабости в системата за 24-часово задържане на лица: пренаселеност на помещенията; липса на обслужващи помещения; липса на достъп до вентилация и естествена светлина; информираност на задържаните лица за техните права.

Проверката на НППМ установи, че **материално-битовите условия в проверяваните районни управления (с изключение на 01 и 07 РУ – СДВР) не са съобразени и не отговарят на изискванията, установени в Инstrukция № 81213-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи (наричана по-долу Инstrukцията).** Повечето помещения за задържане са с незадоволителна хигиена, неподдържани и са оборудвани с легла, маса и стол (02, 03, 08 РУ – СДВР). Като изключително лоши могат да се определят условията в помещенията за задържане на мъже в 04 и 05 РУ – СДВР, където вместо легла се използват нарове и пейки.

Друга констатация на НППМ е свързана с **недостатъчен брой налични помещения** и оборудване за настаняване на задържани лица предвид натовареността на районното управление (напр. 04 и 05 РУ – СДВР).

Достъпът по вентилация и естествена светлина също не е осигурен на необходимото ниво (напр. 02, 03, 04, 05, 08 РУ – СДВР). НППМ установи наличие на помещения за задържане в 04 и 05 РУ – СДВР, където няма никакъв достъп до естествена светлина, което съществено нарушава правата на задържаните лица. В тази връзка НППМ препоръчва същите да бъдат закрити незабавно. В допълнение, помещението за задържане на жени и непълнолетни лица в 05 РУ – СДВР е в непосредствена близост и с пряка видимост до стая за прием на граждани, което представлява унизително отношение спрямо задържаните лица. В помещението за задържане на мъже в 05 РУ – СДВР липсва и парно отопление. В 02 и 03 РУ – СДВР предвид локацията им в приземния етаж на сградата и непочистване на външното пространство около нея, също е изключително ограничен достъпът до естествена светлина.

Част от помещенията в 04 и 05 РУ – СДВР не отговарят на заложеното в чл. 58 от Инstrukцията изискване на минимална квадратура от 4 кв. м. на човек в помещение за повече от едно лице.

Недостатъчната леглова база е предпоставка за унизително третиране на задържаните лица. При запълненост на капацитета на помещенията се налага задържаните лица да се фиксират с белезници за пейки, а в други случаи четирима души използват три легла (05 и 06 РУ – СДВР).

Помещенията за задържане на непълнолетни лица също не отговарят на изискванията на чл. 73 от Инструкцията. В повечето районни управления те са идентични с тези за задържане на мъже (напр. 02, 03, 08 РУ – СДВР). Помещенията нямат подходящ за целта вид, не разполагат с постелъчен инвентар и сигнални бутони. В 05 РУ – СДВР се използва едно помещение за задържане на жени и непълнолетни лица. Помещение за полицейска закрила е обособено в 09 РУ – СДВР.

Във всички проверени районни управления, с изключение на 07 и 09 РУ – СДВР, задържаните лица ползват един общ санитарен възел. В 07 РУ – СДВР във всяко едно от помещенията за настаняване има самостоятелен санитарен възел и там условията могат да се определят като много добри.

По отношение на останалите обслужващи помещения може да се направи констатацията, че същите са налични в повечето проверявани обекти. Като изключение може да се посочи 04 РУ – СДВР, където помещението за свиждане и среща с адвокат се използва и като помещение за приемане на лица и обработка на документацията по задържане. Като положителен пример следва да се отбележат обслужващите помещения в 07 РУ – СДВР.

НПМ констатира, че на задържаните лица продължава да се предоставя суха храна (кроасани) и вода. Честа е практиката близките на задържаните лица да им закупуват храна. При разговорите със задържаните лица НПМ не получи оплаквания във връзка с предоставяната храна.

Медицинското обслужване на задържаните лица се осъществява от Център за спешна медицинска помощ (ЦСМП) – гр. София, който при повикване извършва посещение на място. В случай, че са необходими допълнителни изследвания или консултации задържаното лице се транспортира до лечебно заведение. Медицинските прегледи и посещенията на ЦСМП се документират в книгата за задържане. В някои от районните управления се водят и отделни журналы за оказана медицинска помощ (07 и 09 РУ – СДВР). Създадена е добра организация на работа между ЦСМП – гр. София и РУП на МВР – гр. София и не се установиха откази за посещение при повикване. При проведените разговори със задържани лица в проверяваните районни управления НПМ не получи оплаквания за отказана медицинска помощ.

НПМ констатира, че лицата се запознават с основните им права при задържането, съобразно Инструкцията, чрез заповедите за задържане и декларациите. При проверка на заповеди, протоколи за обиск и декларации на случаен принцип се установи, че същите притежават необходимите реквизити. НПМ получи единични оплаквания, че задържани лица не са били информирани за правата си, както и че декларацията им е била предоставена само формално, без лицата да могат спокойно да я попълнят и да изразят реално волята си.

На видно място в проверяваните районни управления са поставени правилник за вътрешния ред и актуален списък на дежурните адвокати, поддържан и предоставен от адвокатския съвет. При разговорите със задържаните лица НПМ не получи оплаквания за невъзможността им да уведомят свои близки за задържането, както и за нарушаване на правото на достъп до адвокат. НПМ разговаря с две непълнолетни лица, които посочиха, че непосредствено след задържането им е дадена възможност да уведомят родителите си.

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ТЪРСЕЩИ ЗАКРИЛА

- Да се положат усилия за преодоляване на езиковата бариера между медицинския персонал и чужденците в СДВНЧ с оглед правилно диагностициране на здравословното им състояние и лечение.

- Да се преустанови настаняването в СДВНЧ на непридружени деца чужденци.

- НПМ констатира, че са предприети мерки за изменение и допълнение на Правилника за условията за настаняване и вътрешния ред в помещения от затворен тип към териториалните поделения на ДАБ при МС в съответствие с дадените през 2018 г. от НПМ препоръки. Изпълнени са препоръките на омбудсмана за гарантиране на минимална жилищна площ на всяко лице, нормативно регламентиране на времето за престой на открито и среща с адвокат в извън предварително регламентираните часове в случаите, нетърпящи отлагане.

- Да се създаде работещ институт на представителството на непридружените деца, да се определят предварителни критерии, на които трябва да отговаря служителят, определен за представител и да му се осигури допълнително обучение.

1. Места за временно настаняване на чужденци към Министерството на вътрешните работи – Специален дом за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ) – гр. София

През 2019 г. НПМ извърши проверка в Специален дом за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ) – гр. София. При капацитет на СДВНЧ – гр. София от 400 души бяха настанени 109 лица, основно от Афганистан, Пакистан и Сирия.

В изпълнение на дадените през 2018 г. препоръки НПМ отчита, че от страна на администрацията на дома са **предприети редица действия по ремонт и освежаване на материалната база** (санитарни и спални помещения). Въпреки незапълненият капацитет на дома, НПМ констатира, че все още не е осигурено достатъчно лично пространство на чужденците, включително за семействата с деца.

Като положително следва да се отбележи обособяване на детска стая, както и извършените подобрения на външната спортна площадка за възрастните. По отношение на помещенията, пригодени за гледане на телевизия, също са предприети ремонтни дейности.

При проведените интервюта с настанените чужденци, същите споделиха за проблем с невъзможност за ползване на санитарните възли през нощта. НПМ не получи сигнали за лошо отношение или упражнено насилие от страна на персонала на дома.

НПМ не констатира подобряване на медицинското обслужване, оказвано на настанените чужденци. Същото се осъществява от медицинска служба към дома и от Медицинския институт на МВР. В медицинската служба се извършва първичен медицински преглед при приемане, първична медицинска помощ по време на престоя и медицински преглед при напускане. Специализирана медицинска и стоматологична

помощ, както и медико-диагностични изследвания на чужденците се оказва в Медицинския институт на МВР.

НПМ отчита изпълнение на дадената през 2018 г. препоръка за кадрово обезпечаване на медицинската служба. Медицинската грижа за чужденците е 24-часова и се осигурява от лекар, трима медицински фелдшери и една медицинска сестра.

Като основен проблем при обслужването на чужденците НПМ следва да посочи езиковата бариера (недостиг на преводачи), което води до затруднения и пропуски при установяването на здравословното състояние на лицата.

Непридружени деца – чужденци:

Константна препоръка на НПМ, давана във всички годишни доклади, е свързана със спазване на забраната, регламентирана в чл. 44, ал. 9 от Закона за чужденците в Република България, за принудително настаняване в Домовете за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ на малолетни и непълнолетни лица. При проверката през 2019 г. в Дом за временно настаняване на чужденци – гр. София НПМ отново констатира случаите на три настанени деца, които са включени в заповедите, издадени на възрастни лица, за налагане на принудителна административна мярка по Закона за чужденците в Република България, без същите да се познават или да е налице някаква роднинска връзка между тях. НПМ се запозна със съдебни актове на Административен съд гр. София, свързани с настаняване на непридружени деца в Дома за временно настаняване на чужденци гр. София (напр. Разпореждане № 6445 на Административен съд гр. София от 29.08.2019 г.). Съдебната практика приема, че след като административният орган е констатирал и приел за установено, че търсецът закрила не е навършил пълнолетие, е следвало да съобрази и приложи правилата на чл. 44, ал. 9 от Закона за чужденците в Република България и чл.15 от Закона за закрила на детето. В тези случаи органът, издал заповедта за налагане на принудителната административна мярка, уведомява съответната Дирекция „Социално подпомагане“, която предприема мерки за закрила съгласно Закона за закрила на детето. Неспазването на това императивно правило съществено нарушава правото на защита на непълнолетния.

Съдът утвърждава и схващането, че произволното прикрепване на непридружени непълнолетни към пълнолетни, не може да става произволно, а е необходимо пълно изследване на фактите и обстоятелствата от значение за всеки конкретен случай на дете, търсецо закрила. Сходна препоръка е давана и от страна на НПМ като е подчертавана необходимостта от ранно идентифициране на случаите на непридружени деца – чужденци с оглед избягване на произволно задържане. Съдът посочва още, че от страна на административния орган следва да са събрани доказателства, от които по несъмнен начин да се установява, че посоченото като придружаващо лице е родител на жалбоподателя – непридружено дете или пък друго пълнолетно лице, което отговаря за него по силата на закон или на обичай.

Въпреки продължаващото настаняване на непридружени деца – чужденци, НПМ следва да отбележи, че са предприети конкретни действия чрез изменения в Правилника за прилагане на Закона за чужденците в Република България (Глава втора „б“ Производство спрямо непридружени деца чужденци) в посока регламентиране на отношенията на органите на Дирекция „Миграция“ и Дирекциите „Социално подпомагане“ по отношение на случаите на непридружените деца – чужденци.

2. Регистрационно-приемателен център – гр. София към Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет

През 2019 г. НПМ извърши проверки в Регистрационно-приемателен център (РПЦ) – гр. София, отдели „Производство по международна закрила“ (ПМЗ) в кв. „Овча купел“, кв. „Враждебна“ и кв. „Военна рампа“, както и в помещенията от затворен тип (ПЗТ) в кв. „Бусманци“ към ПМЗ „Враждебна“.

НПМ констатира значително намаляване на кандидатите за международна закрила. Според официалната статистика на Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет за периода от 01.01-31.12.2019 г. общият брой на търсещи закрила лица е 2152, преимуществено от Афганистан, Пакистан, Сирия и Ирак.

Проверката на материалната база в ПМЗ „Военна рампа“ и ПМЗ „Враждебна“ показва значително подобряване на битовите условия. В центъра в кв. „Военна рампа“ е извършено освежаване на спалните и санитарните помещения. В центъра в кв. „Враждебна“ е извършен основен ремонт на баните и санитарните възли. В отдел ПМЗ „Овча купел“ следва да се предприемат действия за ремонт на материалната база.

В ПЗТ в кв. „Бусманци“ към ПМЗ „Враждебна“ са настанени 5 лица при капацитет от 30 места. Всеки от кандидатите за международна закрила е настанен в самостоятелна стая. Настоящата ситуация показва съобразяване от страна на Държавна агенция за бежанците при МС с препоръката на НПМ от 2018 г., свързана с преодоляване на пренаселеността и гарантиране на всяко от настанените лица на достатъчно лично пространство.

НПМ не констатира промяна в осигуряване на медицинското обслужване на лицата, търсещи международна закрила. И в трите центъра има разкрити здравни кабинети, които са обезпечени с медицински специалисти – лекари. Здравните кабинети са осигурени с лекарства и консумативи за дейността. НПМ установи, че продължава да има забавяне до месец при реалното възникване на здравноосигурителните права на лицата, които съгласно чл. 34, ал. 1, т. 3 от Закона за здравето осигуряване следва да възникват от датата на откриването на производството за предоставяне статут на бежанец или право на убежище.

На практика, въпреки че са здравноосигурени и имат възможност да избират личен лекар, търсещите международна закрила лица предпочитат да търсят първична медицинска помощ и отпускане на лекарства през здравните кабинети на централите.

За специализирана медицинска помощ лицата се придружават до медицинските специалисти от сътрудници на НПО или търсят медицинско обслужване при лекари, говорещи техен език. Не се констатираха проблеми при лечение на търсещите международна закрила лица в болничните лечебни заведения. Специално внимание се обръща на настанените деца като на място в центъра идват представители на Столична регионална здравна инспекция за извършване на годишните ваксинации.

НПМ проведе интервюта с различни категории търсещи закрила лица – мъже и семейства относно качеството на медицинското обслужване. Същите споделиха с НПМ, че нямат проблеми и са доволни от оказваната медицинска помощ.

НПМ констатира, че са предприети мерки за изменение и допълнение на Правилника за условията за настаняване и вътрешния ред в помещенията от затворен тип към териториалните поделения на ДАБ при МС в съответствие с дадените през 2018 г. от НПМ препоръки.

Съгласно промени в цитирания правилник, утвърдени от Председателя на ДАБ на 19.04.2019 г. са изпълнени препоръките на омбудсмана за гарантиране на минимална

жилищна площ на всяко лице, настанено в помещения от затворен тип – кв. „Бусманци“.

Друга препоръка на омбудсмана като НПМ е свързана с нормативно регламентиране на времето за престой на открито. В настоящата редакция на чл. 13, ал. 1, т. 5 от правилника е посочено, че настанените в помещенията от затворен тип чужденци имат право на не по-малко от един час на достъп до открити пространства. НПМ приветства предприетите мерки, но препоръчва на ДАБ да се осигурят други активности, с които да бъдат ангажирани чужденците.

Промяна е извършена и по отношение на предварителните срещи на чужденците с адвокат. След препоръка от страна на НПМ е включен изричен текст за възможността срещата с адвокат да бъде проведена и извън предварително регламентираните часове в случаите нетърпящи отлагане.

Във връзка с препоръката Списъкът с разрешени вещи да бъде изнесен в публичен нормативен акт, трябва да се отбележи, че същият е включен като неразделна част от правилника.

Създаден е нов текст – чл. 20 от правилника, в който изрично е посочено, че омбудсманът има право на достъп до всяко време до помещенията от затворен тип без необходимост от предварително уведомяване.

Относно препоръката да се организира по подходящ начин медицинското обслужване в ПЗТ в кв. „Бусманци“ НПМ беше информиран, че за тази цел между ДАБ и Министерство на вътрешните работи има сключено споразумение за сътрудничество, по силата на което лекарите от СДВНЧ – кв. „Бусманци“ оказват първична доболнична помощ на настанените в ПЗТ-кв. Бусманци.

Във връзка с препоръката на НПМ да се изгради система за видеонаблюдение във всички центрове на ДАБ при МС се установи, че съществуващата система е обновена и надградена.

Непридружени деца, търсеци или получили закрила:

Мониторингът върху правата на непридружени деца, търсеци или получили закрила, е основен акцент в работата на НПМ. През 2019 г. НПМ отбелязва, че грижата към непридружените деца от страна на държавните институции е повишена.

Общият брой на непридружените деца в трите проверени центъра на Държавна агенция за бежанците при МС е 60.

Неправителственият сектор работи активно по различни проекти, свързани със социалната адаптация на децата-бежанци в България. Има предоставена психологическа помощ на всяко дете, което има нужда. Допълнително се изучава история на България, традициите и обичаите на държавата. Всеки месец в центровете на ДАБ се провеждат спортни мероприятия, често се организират и конкурси с детски рисунки.

Основната препоръка на омбудсмана като НПМ да се изгради отделен център на ДАБ, в който да се настаняват непридружените малолетни и непълнолетни деца, е изпълнена частично, чрез изграждане на „сигурни зони“ в отделите на РПЦ – София (в кв. „Военна рампа“ и кв. „Овча купел“). През май месец 2019 г. е открита първата сигурна зона в ПМЗ „Военна рампа“ с капацитет от 100 места. Към октомври месец са настанени 40 деца. Сигурната зона е реновирана и е с контролиран достъп, като изцяло отговаря на потребностите на децата. Децата, настанени в сигурната зона, получават образователна, медицинска и психологическа подкрепа.

Основен проблем за непридружените деца-бежанци остава определянето на техен законен представител. Съгласно чл. 25 от Закона за убежището и бежанците с

това задължение са натоварени кметовете на общините, в които са разположени приемателните центрове в България. НПМ констатира продължаващата практика един законен представител да отговаря за много деца, като едновременно с това изпълнява и друга длъжност в съответната община. В тази връзка, НПМ отново повтаря препоръката, дадена в тематичния доклад от 2016 г.², да се създаде работещ институт на представителството на непридружените деца, да се определят предварителни критерии, на които трябва да отговаря служителят, определен за представител и да му се осигури допълнително обучение.

---

² Докладът е достъпен на:

<https://www.ombudsman.bg/pictures/Doklad%20nepridrujeni%20detca,%20bejantci.pdf>

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

- Нужда от цялостна и задълбочена реформа в психиатричната грижа.

- НПМ препоръчва на министъра на здравеопазването да посочи разумен срок за приемане на Националната стратегия за психично здраве 2020 – 2030 и Планът за действие към нея.

- НПМ препоръчва на министъра на здравеопазването подобряване на здравната грижа в лечебни заведения за стационарна психиатрична помощ, осигуряване на финансови средства за капиталови разходи за ремонтване и поддържане на сградения фонд и гарантиране на добри битови условия за живот в лечебните заведения.

- Да се осигури достойно заплащане на труда на медицинските и немедицинските специалисти и да се обезпечи психиатричната помощ с персонал.

- НПМ отправя препоръка към министъра на труда и социалната политика да се разшири дейността по предоставяне на социални услуги за хора с психични заболявания в съответствие с потребностите на обществото и да се прекрати дългогодишният престой на пациенти в държавните психиатрични болници.

НПМ извършва ежегоден мониторинг на държавните психиатрични болници (ДПБ) и центровете за психично здраве (ЦПЗ) в страната. Основен акцент в проверките е поставен върху спазването на правата на лицата, настанени на задължително лечение по чл. 155 от Закона за здравето и на принудително лечение по чл. 89 от Наказателния кодекс. Те са настаняват основно в ДПБ и в ЦПЗ и по техни данни представляват около 30 % от преминалите болни за годината.

НПМ иска да подчертае, че все още не е приета Националната стратегия за психично здраве 2020 – 2030 и Планът за действие към нея. Това изцяло възпрепятства реформата на системата за предоставяне на психиатрична грижа, тъй като в Националната стратегия е заложено подобряване на материално-техническата база, обучения на специалисти, провеждане на информационни кампании, психосоциална рехабилитация, социално подпомагане и др.

В тази връзка НПМ препоръчва на министъра на здравеопазването да посочи разумен срок за приемане на Националната стратегия за психично здраве 2020 – 2030 и Планът за действие към нея.

През 2019 г. НПМ извърши четири проверки в лечебни заведения (ДПБ – Карлуково, ДПБ – Кърджали, ЦПЗ – Пловдив и ЦПЗ – София област).

В страната функционират 12 Държавни психиатрични болници; 12 Центъра за психично здраве; 5 психиатрични клиники в университетски болници и 17 психиатрични отделения в многопрофилни болници. Общите разходи за психично здраве годишно са около 3 % от бюджета на Министерство на здравеопазването (МЗ). По данни от доклада на Европейската психиатрична асоциация за България от 2018г.

осигуреността на България към 2015 г. с психиатри е 7,4 (на 100 000 души населението) при средна осигуреност за европейските страни – 18,5.

Държавни психиатрични болници

а) Финансиране и човешки ресурси

НПМ за поредна година констатира сериозни разлики във финансирането и заплащането на медицинските специалисти на ДПБ и ЦПЗ. ЦПЗ се финансират по Методиката за субсидиране на лечебните заведения на МЗ на база преминал болен, докато държавните психиатрични болници се финансират на база исторически бюджет.

НПМ следва да посочи, че от 2018 г. се забелязва увеличение на фонд „Работна заплата“ при всички болници. В ДПБ – Карлуково, където трудовото възнаграждение за медицинските сестри започва от 940 лв., за санитарии от 625 лв., за лекари от 1200 лв.

От друга страна, **финансовите средства за капиталовите разходи на болниците не покриват направените заявки към МЗ.** Като пример може да се посочи ДПБ – Кърджали, където през 2019 г. директорът е поискал финансови средства за „Частичен ремонт на вътрешен канал, нов външен дренаж и подпорни стени за поддръжка на обекта“, които не са отпуснати. Лечебното заведение е кандидатствало по Проект „Красива България“ 2020 г., но за да бъде реализиран, е необходимо финансиране от министерството в размер на 50 % от финансовите средства. В тази връзка НПМ е изготвил препоръка до МЗ за съфинансиране на ДПБ – Кърджали.

Средна стойност на един храноден за 2018 г. в ДПБ – Кърджали е 2,05 лв., а на ДПБ – Карлуково 1,92 лв., което е малко под средния за страната за такъв тип лечебни заведения (2,51 лв.). В ДПБ – Кърджали средната стойност на един лекарствен ден за 2018 г. е 0,97 лв., което е по-нисък от средния за страната за такъв тип лечебни заведения (1,66 лв.). В тази връзка НПМ смята, че е **необходимо да се увеличи бюджетът на държавните психиатрични болници за фонд „Издръжка“.**

НПМ за поредна година констатира хроничният недостиг на медицински и немедицински специалисти в лечебните заведения за стационарна психиатрична помощ, което се отразява на качеството на медицинската услуга. За покриване на 24-часовите лекарски графици се използват лекари по договори. Проверките през 2019 г. показаха, че в ДПБ – Кърджали има 4 свободни лекарски длъжности и за обезпечаването на 24-часова лекарска помощ се ползват лекари от ЦСМП – Кърджали. В ДПБ – Карлуково има две свободни длъжности за лекар-началник на отделение и за магистър фармацевт.

б) Местоположение и материална база

В повечето случаи **ДПБ са разположени извън населените места, в изолация с лоша пътна инфраструктура,** което е в несъответствие с изискването на медицинския стандарт „Психиатрия“ (ДПБ – Карлуково, Държавна психиатрична болница – Карвуна, община Балчик; ДПБ – гр. Нови Искър).

Малка част от държавните психиатрични болници се намират в градове с възможност за предоставяне на комплексни здравни и социални услуги. Такава е ДПБ – Кърджали, която се намира в Кърджали и е в близост до МБАЛ „Атанас Дяковски“, с която имат взаимнообвързващ договор за медицинско обслужване. Друг добър пример е ДПБ – Пазарджик, която е в непосредствена близост до МБАЛ – Пазарджик.

През 2019 г. НПМ отново установи незадоволителното състояние на материалната база в държавните психиатрични болници, която не отговаря на съвременните изисквания за лечебно заведение. При проверката на ДПБ – Карлуково се констатира, че три от отделенията са разположени в стара и амортизирана триетажна сграда. Достъпът до нея е посредством стъпала, които са нестабилни и нямат странични перила за подсигуриране на пациентите и персонала. НПМ препоръча в спешен порядък да се извърши ремонт на входните стълби на болничната сграда и да се постави парапет. Като положително следва да се отбележи извършеният частичен ремонт на дограма и общите санитарни възли. В предходни години омбудсманът като НПМ е давал препоръки до МЗ за отпускане на финансови средства за подобряване на материалната база на болниците. Важно е да се посочи, че за повечето болници са отпуснати финансови средства за капиталови разходи и енергийна ефективност, но това са само частични подобрения, които не решават въпросът за необходимостта от изграждане на модерни болнични лечебни заведения за психиатрична помощ.

Друга препоръка, която е отправял НПМ, е свързана с осигуряване на необходимата площ в болничните стаи за пациентите, съгласно Наредба № 49 за основните изисквания, на които трябва да отговарят устройството, дейността и вътрешният ред на лечебните заведения за болнична помощ и домовете за медико-социални грижи.

При проверките през 2019 г. в ДПБ – Кърджали (капацитет от 320 болнични легла в седем отделения) и ДПБ – Карлуково (капацитет 175 болнични легла в пет отделения) НПМ констатира, че пациентите са настанени в стаи с 6 и повече легла, което ги лишава от необходимото лично пространство. В няколко от отделенията в ДПБ – Карлуково на болните не е предоставен постелъчен инвентар и те спят върху матраци.

НПМ следва да отбележи, че две от отделенията в ДПБ – Карлуково са разположени в нова сграда, където стаите са с по 4 легла. Пациентите разполагат с шкафове за лични вещи и битовите условия могат да се определят като добри.

в) Здравни грижи. Закрила и сигурност на пациента

Проверените държавните психиатрични болници не изпълняват медицински стандарт „Психиатрия“, утвърден с Наредба № 24/2004 г. на МЗ, чрез който се обезпечават качеството на предоставяната медицинска помощ по отношение на материално-техническа база и персонал.

Лечебнодиагностичният процес в изолираните болници е затруднен и здравната грижа е незадоволителна. Така например, в ДПБ – Карлуково за параклинични изследвания и консултация с медицински специалисти пациентите се транспортират с линейка (стар автомобил) до МБАЛ – Луковит. Лечебнодиагностичният процес се провежда само след подписване на информирано съгласие от страна на пациент, или съответно от настойник или попечител в случаите на лица, поставени под запрещение.

В ДПБ – Карлуково има добра практика при настаняване на недееспособни лица, без попечител, съдът да изпраща екземпляр от съдебното решение в община Луковит за своевременно определяне на служебен попечител на пациента.

Психосоциалната рехабилитация в държавните психиатрични болници остава незадоволителна. НПМ констатира, че в рамките на деня пациентите не се ангажират достатъчно в програми и активности. В проверяваните през 2019 г. психиатрични болници повечето от пациентите се движеха безцелно, лежаха или гледаха телевизия. НПМ многократно е препоръчвал да се изготви наредба за

трудотерапията като част от психосоциалната рехабилитация на психично болни лица.

При проверките НПМ установи, че състоянието на пациентите се влошава и работата на персонала се утежнява при извеждане на пациенти на задължително лечение до районните съдилища по реда на Закона за здравето. Има добри практики, основно в центровете за психично здраве, където съдията провежда съдебното заседание на място в лечебното заведение.

2) Приемственост на грижата и деинституционализация на психиатричната помощ

През настоящата година НПМ отново констатира случаи, в които близките на пациентите не желаят да полагат грижи за тях и отказват да вземат болния от ДПБ, поради което той не може да бъде изписан и се налага срокът на лечението му да бъде продължен. В тези случаи в ДПБ не се провежда лечение на лице с остро психично заболяване, а на практика се предоставя социална услуга. В ДПБ – Карлуково постоянно живеят 40 лица, а в ДПБ – Кърджали 30 лица. НПМ смята, че е от изключителна важност да се работи за извеждане на тази група болни от изолацията им и да се предоставят здравни и социални грижи в общността.

Предвид гореизложеното НПМ отново отбелязва, че държавната политика за психично здраве трябва да изведе като приоритет необходимостта от успешна деинституционализация на болните с психични заболявания и тяхната социализация. **НПМ ежегодно отправя препоръка към Министерство на труда и социалната политика за разкриване на нови социални услуги с оглед на потребността на населението, както и за подобряване на взаимодействието между МЗ и МТСП в областта на психичното здраве.**

Центрове за психично здраве

Пред 2019 г. НПМ извърши две внезапни проверки в ЦПЗ – Пловдив и ЦПЗ – София - област по повод възникнали инциденти в тях, довели до застрашаване здравето и живота на пациентите.

На 28.03.2019 г. в Мъжкото отделение за активно лечение на лица с тежки психични разстройства на ЦПЗ – Пловдив е възникнал пожар в една от болничните стаи, при който са загинали трима пациенти и един служител е настанен в болница. Останалите пациенти от отделението, които по данни на прокуратурата са 20 души, са били евакуирани. Загиналите пациенти са били със заболяване: Параноидна Шизофрения, на строг охранителен режим. След пожара се предвижда да се монтират противопожарни детектори за дим в болничните стаи на всички отделения.

НПМ смята за необходимо да посочи, че през 2016 г. е имало пожар в Психиатрична клиника на УМБАЛ „Св. Марина“ – гр. Варна, а през 2015 г. – пожар в Психиатрична и Неврологична клиники на Александровска болница.

Това говори за повишен риск от пожар в лечебните заведения за психиатрична помощ, поради естеството на заболяванията на пациентите, въпреки прилаганите мерки за сигурност в тях. НПМ счита, че мерките за сигурност, в случая против пожар, трябва да се разширят в лечебните заведения за психиатрична помощ в страната и определя инициативата на управителя на ЦПЗ – Пловдив за поставяне на противопожарни детектори за дим като добра практика, която следва да се приложи и в други лечебни заведения за психиатрична помощ. Още повече, предвид обстоятелството, че голяма част от държавните психиатрични болници се намират в отдалечени от градовете места

с лоша пътна инфраструктура и не са напълно обезпечени с кадри. В тази връзка НПМ отправи препоръки към министъра на здравеопазването да се регламентира изискването за инсталиране на пожарни детектори за дим, като критерий за качество на здравната грижа, с оглед подобряване сигурността на пациентите с психиатрични заболявания в стационарните лечебни заведения за психиатрична помощ. Следващата препоръка е към управителя на ЦПЗ – гр. Пловдив да подобри контролът върху грижата за пациентите и организацията на работния процес в ЦПЗ – Пловдив.

НПМ посети и ЦПЗ – София област във връзка с възникнал на 31.12.2019 г. пожар, който унищожил административната сграда на центъра и покрива на намиращата се в съседство СБАЛПФЗ – София област. Стационарният блок на ЦПЗ не е засегнат, но всички пациенти са преместени в други лечебни заведения. Дейността на ЦПЗ е временно преустановена. Следва да се отбележи, че стационарният блок на ЦПЗ се състои от стари и амортизирани приземни помещения (тип бараки), с много лоши санитарно-хигиенни и битови условия за живот на пациентите, които са недопустими за съвременните изисквания за лечебно заведение. В тази връзка още през 2017 г. НПМ е направил препоръка до МЗ за преместване на ЦПЗ София област в празна болнична сграда, която се намира в същото дворно пространство. Препоръката не е изпълнена. НПМ смята, че след опожаряване на административната сграда на ЦПЗ София област МЗ следва да предприеме незабавни действия за преместване на ЦПЗ – София област, за да се осигурят нормални хигиенно-битови условия за пациентите.

В заключение, НПМ смята, че е необходима цялостна политика в областта на психичното здраве, която да позволява интегриран подход по отношение на психиатричните заболявания и развитието на системата за грижи и подкрепа на хората, страдащи от психични разстройства, както и на техните близки.

РЕЗИДЕНТНИ СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ДЕЦА И ПЪЛНОЛЕТНИ ЛИЦА

- Настаняването на деца и възрастни от семейна среда в институция трябва да бъде крайна мярка за закрила. НПМ препоръчва на Министерство на здравеопазването и Министерството на труда и социалната политика да предложат интегриран подход за подкрепа на близките на застрашените от изоставяне деца и възрастни.

- Да се направи експертна оценка на процеса на деинституционализация и нуждата от изграждане на повече социални услуги в общността – дневни центрове за деца и лица с увреждания, центрове за обществена подкрепа и др., и да се осигурят достатъчно лични асистенти.

- Компетентните институции да осъществяват редовен ефективен контрол върху доставчиците на социални услуги за деца и възрастни.

- Подобряване на материалните условия в резидентните социални услуги за деца и лица, недопускане на пренаселеност и осигуряване на сгради, които са подходящи и на комуникативни места.

- Необходимо е да се приемат ясни критерии и медицински стандарти преди постъпване в резидентна социална услуга за пълнолетни лица, както и въвеждане на изискване за актуализиране на здравното състояние на лицата преди настаняване.

- Да се инвестира в обучение, квалификация и достойно възнаграждение на специализирания персонал в резидентните социални услуги.

- Да се намали престоят на децата в резидентни социални услуги.

- Необходимо е да се увеличи трудовото възнаграждение на служителите в сферата на социалните услуги за деца и възрастни.

-Превенция на дементните заболявания чрез ранна диагностика и осигуряване на качествена грижа за удължаване на продължителността на живота на болните лица.

През последните години, основната препоръка на НПМ, която се отнася до проверяваните резидентни социални услуги за деца и възрастни, е липсата на квалифициран персонал, който да полага адекватни грижи за настанените в тях.

В бюджета за 2020 г. за делегираните от държавата социални дейности в общините са предвидени средства за текущи разходи в размер на 290,9 млн. лв., което е с 30 млн. лв. повече спрямо парите за 2019 г. Разчетени са средства за увеличение на разходите за персонал с 10 на сто.

Стандартите са увеличени диференцирано: за специализираните институции за предоставяне на социални услуги с 10 на сто; за социалните услуги, предоставяни в общността, средното увеличение на стандартите е 14 на сто. С най-голямо увеличение са стандартите за центровете за настаняване от семеен тип на деца/младежи с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи – 20 на сто. Стандартите за защитените жилища на лица с увреждания и за центровете за настаняване от семеен тип на деца/младежи с увреждания са увеличени с 15 процента, а тези за дневните центрове за деца и/или пълнолетни деца с увреждания са увеличени с 10 на сто.

Въпреки това, реалното увеличение на възнагражденията на специализирания персонал е под 10 на сто. Като пример може да се посочат педагозите, медицинските сестри и социални работници, работещи в резидентни социални услуги в община Ловеч, които имат увеличение на трудовото възнаграждение от 630 лв. на 650 лв., което

е близко по размер до минималната работна заплата за страната (за 2020 г. минималната работна заплата е 610 лв.). Трудовите възнаграждения на неспециализирания персонал са обвързани с увеличението на минималната работна заплата. Така, на практика, трудовите възнаграждения на специализирания и на неспециализирания персонал са почти изравнени.

Това води до липса на мотивация, голямо текучество на персонала и на места до влошаване качеството на предоставяните резидентни социални услуги.

Многократно НПМ е заявявал, че основният фактор, от който зависи предоставянето на качествена социална услуга, е човешкият ресурс. Полагането на грижи за деца и възрастни, настанени в институции и услуги в общността, е трудна и отговорна задача, с чието изпълнение са натоварени служителите, които ежедневно работят с тях. Именно за това тези служители трябва да бъдат подкрепени от държавата и общините.

Резидентни социални услуги за деца

През 2019 г. НПМ провери резидентни социални услуги в община Ловеч. Бяха посетени общо 4 институции.

1. Центрове за настаняване от семеен тип за деца и младежи без увреждания (ЦНСТДМБУ) „Лале“ и „Здравец“ – гр. Ловеч

Центровете за настаняване от семеен тип за деца и младежи без увреждания „Лале“ и „Здравец“ са социални услуги в общността от резидентен тип, които осигуряват среда, близка до семейната, за деца и младежи на възраст от 3 до 18 години. Капацитетът на ЦНСТДМБУ „Лале“ е за 12 деца, а на „Здравец“ е за 10 деца, към дата на проверката той беше запълнен.

Центровете се помещават в стари сгради. Материалната база на институциите е амортизирана, децата ползват пет тоалетни и две бани. Ламинатът на помещенията е остарял и се нуждае от подмяна, стените във всички помещения се нуждаят от боядисване, външната фасада на ЦНСТДМБУ „Лале“ също е за ремонт. Управителите на социалната услуга многократно са подавали заявки за ремонт към доставчика – кмета на община Ловеч, но към дата на проверката не са отпуснати средства.

Децата се обучават в различни училища в гр. Ловеч – Професионална гимназия по ветеринарна медицина, Професионална гимназия по икономика, търговия и услуги. Също така, при нужда децата ползват социални услуги в общността – Център за обществена подкрепа.

Ежегодно потребителите на социалната услуга преминават медицински и стоматологични прегледи. Две от децата са болни от епилепсия, като редовно преминават прегледи при невролог.

Управителите на Центровете са високо квалифицирани, периодично преминават обучения за работа с деца. НПМ се запозна с поименните разписания на длъжностите в Центровете и установи, че няма незаети щатни бройки. През 2019 г. служителите са преминавали обучения за работа с агресивни деца. На три месеца им се провежда супервизия, групова и индивидуална. Като основен проблем, констатиран при проверките на НПМ в тези социални институции за деца, е ниското заплащане на персонала. Независимо, че НПМ препоръча увеличение на работните заплати на всички служители, за 2020 г. отново на детегледачите е определена минимална работна заплата, на социалния работник 650 лв., на педагога – 680 лв., на медицинската сестра – 650 лв.

НПМ се запозна със седмичното меню на децата и констатира, че то е разнообразно и е съобразено с изискванията на Стандарт 9 към Приложение № 3 към чл. 48 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

От всички настанени деца, само едно е вписано в регистрите за осиновявания. Две от децата престояват в дома повече от 11 години. Многократно НПМ е заявявал, че дългият престой на деца в институции пряко нарушава техните права. Това причинява не само психични травми на децата, но и ги лишава от възможността да бъдат в семейна среда. В тази връзка НПМ се обръща към Отдела „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ – Ловеч да изготви и предостави на омбудсмана справка за всяко дете, настанено в Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи без увреждания „Лале“ и „Здравец“ – гр. Ловеч: какви мерки са предприети до момента и какви предстоят да бъдат предприети, във връзка с намаляване престоя на децата в Центровете. НПМ се запозна с плановете за действие на всички настанени деца. В тях е отбелязано, че целта на плана за действие е реинтеграция в семейна среда. По данни на директорите на центровете, реинтеграция на деца не е имало повече от пет години. Като причина за липсата на реинтеграция отделите за „Закрила на детето“ посочват лоши битови условия и липса на родителски капацитет.

През месец ноември 2019 г. на три деца от център „Здравец“ са променени плановете за действие – от „реинтеграция в семейството“ на „задоволяване на потребностите им в социалната услуга“. Тази мярка изцяло възпрепятства възможността децата да бъдат настанени в семейна среда. НПМ се обръща към Отдела „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ – Ловеч да даде становище за три деца, защо е предприета като дългосрочна цел оставането на децата в центъра.

Съгласно член 7 от Хартата на основните права на ЕС и член 8 от Европейската конвенция за правата на човека всяко дете има право на зачитане на семейния живот.

В този смисъл НПМ отново подчертава, че е крайно време държавните институции да установят устойчивата практика на индивидуалния семеен подход, т.е. семействата да бъдат подкрепени социално-икономически и психологически в отглеждането на техните деца, а не последните да продължават да се настаняват в домове.

НПМ иска да напомни, че съгласно правото на Съвета на Европа държавите-членки многократно са осъждани във връзка с нарушаване на чл. 8 от Конвенцията³. ЕСПЧ установява, че основната причина за решението за настаняване на децата в детски домове е била липсата на подходящо жилище и поради това за подобряване на положението им е можело да бъдат използвани по малко драстични мерки. Налице е нарушение на член 8 от ЕКПЧ. При разглеждането на други случаи ЕСПЧ поставя под въпрос адекватността на доказателствата, върху които националните органи са основали своите констатации. Въпреки че причините, посочени от националните органи за извеждане на децата на жалбоподателите, са били относими, те не са били достатъчни, за да оправдаят такава сериозна намеса в семейния живот на жалбоподателите. Поради това, Съдът приема, че е налице нарушение на член 8 от ЕКПЧ.

По време на интервютата, децата споделиха с НПМ, че от години не са имали организирана лятна почивка на море, като биха искали през 2020 г. да могат да отидат на такава. НПМ препоръча на доставчика на социалната услуга, кмета на община Ловеч, да предприеме мерки за увеличаване на възнаграждения на всички служители в Центровете за настаняване от семеен тип за деца и възрастни, както и на Защитените жилища. Също така, да организира редовни обучения и квалификационни курсове на

³ Делото Валова и Валла срещу Чешката република; Савини срещу Украйна

служителите от Центровете за настаняване от семеен тип за деца и възрастни, както и на Защитените жилища, да се извършат ремонтни дейности в центровете „Лале“ и „Здравец“.

2. Центрове за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждания (ЦНСТДМУ) „Надежда“ и „Любов“ – гр. Ловеч

Центровете за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждания са социални услуги в общността от резидентен тип, които осигуряват среда, близка до семейната, за деца и младежи на възраст от 3 до 29 години.

Сградният фонд на Центровете е построен през 2015 г., като изцяло отговаря на потребностите на децата. Помещенията са големи, модерно обзаведени. Капацитетът на социалните услуги е за по 14 деца. В ЦНСТДМУ „Надежда“ бяха настанени 7 деца и 3 младежи, в ЦНСТДМУ „Любов“ – 9 деца и 3 младежи. Част от децата се обучават в помощно училище. Също така, децата и младежите ползват социални услуги в общността – Дневен център за деца с увреждания, Център за социална рехабилитация и интеграция, Център за обществена подкрепа – гр. Ловеч. Ежегодно потребителите на социалната услуга преминават медицински и стоматологични прегледи. Няма сключен договор с психиатър.

НПМ се запозна с поименните разписания на длъжностите в Центровете, към дата на проверката няма незаети щатни бройки. Като специализиран персонал работят социални работници и медицинска сестра. Основен проблем, констатиран при проверките на НПМ в тези социални институции за деца, е липсата на квалифициран персонал, който да полага адекватни грижи за настанените в тях.

На НПМ са предоставени констативни протоколи от извършени проверки на Държавна агенция за закрила на детето в Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждания „Надежда“, от които е видно, че има голям брой нарушения от страна на директора и служителите. Един от детегледачите е упражнявал психически тормоз над дете, в друг случай е описано, че дете е напуснало центъра без дежурните служители да разберат, и след сигнал на гражданка, то е прибрано. В протокола е отбелязан и случай, в който две деца са били без придружител, като едното се е придвижвало с инвалидна количка. Доставчикът на социалната услуга не е изпълнил стандарт 17 и стандарт 21 от Приложение № 3 към чл. 48 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги на деца: Доставчикът на услугата осигурява условия за изграждане на отношения, основани на взаимно уважение и разбиране между децата и персонала, както и че доставчикът на услугата е длъжен да проведе внимателен подбор на персонала и доброволците, работещи с деца в институцията или в услугите от резидентен тип. НПМ установи, че психосоциалният климат в ЦНСТДМУ „Надежда“ не е добър. НПМ проведе интервю с управителя, от което стана видно, че има конфликти между служителите, като определи един от тях като неформален лидер. Самият управител не може да контролира и организира дейността в центровете.

Предвид гореизложеното, омбудсманът като НПМ препоръча на кмета на община Ловеч да извърши незабавна проверка, от външни консултанти, относно професионалните и морални качества на служителите и управителя в двете институции; да оказва по-голям контрол на управителя при изпълнение на служебните му задължения; да изисква ежемесечен отчет от управителя за регистрирани инциденти от страна на служителите спрямо децата, както и да въведе ясни критерии за моралните и етични качества на служителите.

Резидентни социални услуги за пълнолетни лица

През 2019 г. НПМ извърши проверки както в резидентни социални институции от стар тип (домове), така и в разкрити като част по процеса на деинституционализация резидентни социални услуги в общността (центрове за настаняване от семеен тип и защитени жилища) за пълнолетни лица с психични разстройства, умствена изостаналост и деменция.

Като основен проблем при резидентните социални институции от стар тип за пореден път се налага НПМ да посочи обстоятелството, че домовете често са разположени извън населените места, с лоша пътна и комуникационна инфраструктура. Това затруднява достъпа на специалисти. В единични случаи, домовете са разположени в градове, с възможност за предоставяне на комплексни социални и здравни услуги.

В годишните си доклади НПМ многократно е отбелязвал негативната констатация, че в някои населени места липсва визия за преместване на услугите за резидентна грижа в общността. Вместо това, материалната база на старите институции се преустройва за разкриване на защитени жилища и центрове за настаняване от семеен тип. Това води до практиката новите услуги да се разполагат фактически в същата сграда, или в двора на съответната резидентна услуга от стар тип.

Позицията на НПМ е, че е абсолютно недопустимо да се разкриват каквито и да било социални институции и услуги на отдалечени места, където липсва подходяща инфраструктура и е затруднено набирането на специализирани кадри.

В повечето от проверените институции, материалната база е остаряла и амортизирана. На някои места не е изградена достъпна среда за хора с увреждания. Липсата на достъпност засяга основни човешки права и достойнството на хората с увреждания. Поддържането на недостъпна архитектурна среда се смята за дискриминация по смисъла на чл. 5 от Закона за защита от дискриминацията.

Друга тревожна констатацията на НПМ е, че към момента много малък процент от настанените в резидентни социални институции лица ползват услуги в общността, което е предпоставка за потенциални трудности при преместването им в нови социални услуги и е пречка за успешното им бъдещо включване в обществото. Това обстоятелство е в разрез и с Общите европейски насоки за преход от институционална грижа към грижа в общността.

Като пример могат да бъдат посочени констатациите от повторната проверка на НПМ в Дома за пълнолетни лица с деменция (ДПЛД) – с. Горско Косово, община Сухиндол.

При проверката и след проведени разговори с лица, настанени в институцията, НПМ установи системно negliжиране от страна на служителите. При предишната проверка на този дом през 2013 г. НПМ отправи препоръки към Министерство на труда и социалната политика и към кмета на община Сухиндол за подобряване на предоставяната грижа, повечето от които не са изпълнени.

За 2019 г. до момента на проверката (09.12.2019 г.) в дома има 24 смъртни случая; към края на 2019 г. те стават общо 28, при капацитет 60 (мъже и жени). НПМ счита, че това представлява голям процент починали от общия брой настанени лица, дори като се вземе предвид спецификата на заболяванията им, и е възможно да е в следствие на некачествено предоставяне на социалната услуга.

Към момента на проверката са настанени 57 лица, голяма част от които са на легло, повечето са в кахексия и обездвижени. НПМ констатира случай на скоро настанено лице с декубитални рани, които не са обработени в продължение на 4 дни поради отсъствие на медицинската сестра.

Всички настанени в дома имат личен лекар, но НПМ установи, че при постъпване на нови лица той не се запознава със здравословното състояние на пациентите си. Рецептите за медикаментите по НЗОК се изписват в следствие по

данни на медицинската сестра. В дома два пъти в месеца идват лекари от Медицински център в гр. Павликени.

НПМ препоръча при настаняване на лица в ДПЛД лекарят своевременно да оценява здравословното им състояние и при наличие на водещи заболявания, които изискват специализирана медицинска помощ и грижи, които не могат да се осигурят в дома, да ги насочва към съответното лечебно заведение.

НПМ установи лоши санитарно-битови условия за живот за настанените, както и недостатъчна площ в стаите спрямо броя лица, което води до липса на лично пространство. Домът има общо два санитарни възела и един душ. Коридорът на спалните помещения е отделен от административната част с врата, която е заключена. В разговор с директора на ДПЛД той посочи, че коридорът и вратата към двора са заключени през по-голямата част от деня.

Настанените в дома не ползват никакви социални услуги в общността и на практика прекарват по-голямата част от времето в стаите си. Дори храненето е организирано на маси в коридора пред спалните помещения. Има столова, която е на долния етаж, без достъп за лица с увреждания и не се използва от лицата. В тази връзка НПМ счита, че не се предприемат достатъчно мерки за подготовка на лицата за реинтеграция в общността.

В тази връзка НПМ трябва да отбележи, че срещу България има осъдителни решения от ЕСПЧ за нарушаване на чл. 3 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи, делото Станев срещу България (решение от 17.01.2012 г.). Макар да става въпрос за лице, настанено в дом за лица с психични разстройства, констатациите и изводите на съда са относими и за домовете за лица с деменции. В него г-н Станев, който е бил поставен под ограничено запрещение поради психично заболяване, е настанен против волята си в резидентна социална институция в с. Пастра. При посещение в този дом, представители на Комитета по превенция на изтезанията към Съвета на Европа са счели, че условията там представляват нечовешко и унижително отнасяне към настанените лица, а именно – предоставяне на лоши санитарни и материално-битови условия и недостатъчно храна за продължителен период от време. Съдът посочва, че въпреки че българската държава е била наясно с лошите условия в този дом, не са били предприети действия за затварянето му. В решението се съобщава, че липсата на финансови средства не може да бъде оправдание за настаняване на лица в този дом.

В следствие на извършваните в този дом проверки, омбудсманът като НПМ смята, че отношението към настанените там хора е не само лошо и унижително, но и че са нарушени техни основни човешки права:

1. Право на лично пространство – в спалните помещения има от 3 до 7 легла, с тясна пътека за минаване помежду им. Има стая без шкафове за лични вещи, поради ограничено пространство.

2. Възможност за поддържане на лична хигиена – за дом с капацитет 60 души има 1 душ и 2 тоалетни.

3. Право на свободно придвижване - коридорът на спалните помещения е отделен от административната част с врата, която беше заключена. Лицата, които се движат самостоятелно, излизат в двора рядко и само с придружител. Храненето е организирано на маси в коридора пред спалните помещения. Има столова, която е на долния етаж, но тя е без достъп за лица с увреждания и поради това не се използва от настанените в дома хора.

4. Право на контакт с близки – домът е разположен с в. Горско Косово, до което е затруднен достъпът с обществен транспорт. В постъпила до омбудсмана жалба е

посочено, че на близките на един от починалите в дома не е давана информация по телефона (20.07.2019 г.) и медицинската сестра се държала грубо (04.08.2019 г.).

5. Право на качествени медицински грижи - в дома е осигурено 24-часово наблюдение от медицински служител, но то се осъществява неефективно. От определения 1 щат за лекар са назначени на по ½ щат невролог и лекар със специалност кожни болести. Назначен е 1 рехабилитатор на граждански договор.

Въпреки това по време на проверката екипът на омбудсмана установи, че голяма част от хората са на легло, повечето са в кахексия и обездвижени. Имаше случай на скоро настанено лице с декубитални рани, които не са обработени в продължение на 4 дни поради отсъствие на медицинската сестра. Личният лекар не посещава настанените в дома хора и няма пряко наблюдение върху общото им здравословно състояние, а изписва рецепти по данни на медицинската сестра.

6. Право на грижа от специализиран персонал и социални дейности – за дом с капацитет от 60 лица има 2 щата за социални работници, което е крайно недостатъчно за полагане на качествена грижа. Няма щат за психолог или трудов терапевт, които да полагат грижи за лицата и да подпомагат адаптацията на хората към живот в дома. Няма определено помещение за трудова терапия или групови занимания, които да осмислят ежедневието. Настанените в дома не ползват никакви социални услуги в общността и на практика прекарват по-голямата част от времето в стаите си.

7. Право на сигурност - над леглата е имало алармени звънци, повечето от които към момента на проверката не работят. Това намалява гаранцията за сигурност на лицата и своевременната реакция на персонала.

В допълнение към гореописаното, в администрацията на омбудсмана постъпиха и жалби от граждани относно недостатъчни грижи и нечовешко отнасяне и унизително отношение към техни близки, настанени в този дом.

НПМ определя описаните обстоятелства като унизително отнасяне спрямо настанените, което е недопустимо при предоставяне на социална услуга за пълнолетни лица с деменция и смята, че е от изключителна важност да се приемат ясни критерии и медицински стандарти за предоставяне на такива социални услуги.

С оглед на гореизложеното, НПМ препоръча на министъра на труда и социалната политика да се предприемат спешни мерки за намаляване на капацитета на институцията с цел осигуряване на достатъчно лично пространство и санитарни възли на потребителите. Също така, да се извърши комплексна проверка на дома от Инспектората на Агенцията за социално подпомагане (АСП).

По отношение на постъпилите сигнали от граждани, омбудсманът като НПМ сезира главния прокурор, с цел предотвратяване на унизително отношение към настанените лица и гарантиране на нормални условия за живот. НПМ смята, че пряко е нарушен чл. 16, ал. 1 на Конвенцията против изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание, а именно: "Всяка държава - страна по конвенцията, се задължава да предотвратява на териториите под нейна юрисдикция други прояви на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание, които не влизат в определението за изтезание, съдържащо се в чл. 1, когато те са извършени от държавен служител или друго официално действащо лице или по негово подстрекателство, или с негово явно или мълчаливо съгласие. В частност задълженията, съдържащи се в чл. 10, 11, 12 и 13, се прилагат, като терминът "изтезание" се заменя с "други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание".

В отговор на АСП се потвърждават констатациите на НПМ за лошите условия на живот в Дома за пълнолетни лица с деменция в с. Горско Косово. От 8 януари 2020 г. със заповед на Агенцията за социално подпомагане е преустановено настаняването в

тази социална услуга. Ще бъде извършено изследване на желанието на потребителите на услугата за преместване на част от тях в други специализирани институции за хора с деменция и капацитетът на социалната услуга ще бъде намален на 30 места. Предвид лошите битови условия, АСП ще предложи този дом да бъде включен във втория План за действие за изпълнение на Националната стратегия за дългосрочна грижа за закриване, чрез изграждане на центрове за грижа за настанените лица и извеждане на всички потребители.

Като резултат, случаят получи широк медиен отзвук и остра реакция от страна на представители на гражданското общество. Омбудсманът като НПМ проведе срещи с редица представители на неправителствени организации и специалисти – дементолози, които споделиха своите виждания по отношение на механизмите за подобряване на системата за предоставяне на резидентни социални услуги за пълнолетни лица. Необходима е превенция на дементните заболявания чрез ранна диагностика и осигуряване на качествена грижа за удължаване продължителността на живота на болните лица.

НПМ препоръчва на Министерство на здравеопазването и Министерство на труда и социалната политика да приложат стратегически подход (напр. национален план за превенция, ранна диагностика и грижа за хората с деменция), с който да стартира реформата по отношение на хората с деменции.

От друга страна, като пример за добра практика НПМ може да посочи Центрове за настаняване от семеен тип и Защитени жилища за пълнолетни лица с психични разстройства, умствена изостаналост и деменция – гр. Ловеч. При проверката в тези резидентни социални услуги в общността се установи, че те се предоставят с много добро качество, в среда, близка до семейната. Въпреки че в някои от услугите НПМ е отправил препоръки, основно за подобряване на материалната база, като цяло констатацията е за много добро ниво на предоставяната грижа. Управителите и екипите от специализиран и неспециализиран персонал редовно преминават обучения, курсове за повишаване на квалификацията и супервизия.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НПМ С МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ. УЧАСТИЕ В КОНФЕРЕНЦИИ.

През 2019 г. омбудсманът като НПМ активно участва като член в Мрежата на националните превантивни механизми в Югоизточна Европа. Представители на НПМ участваха в срещите на членовете на мрежата на тема „Политики на НПМ относно мерките за принуда“ (юни 2019 г.) и „Специални нужди на децата в местата за задържане“ (октомври 2019 г.). Други форуми, на които експерти от НПМ се включиха бяха срещата на Мрежата на омбудсманите на децата в Югоизточна Европа на тема „Миграция и деца“ (октомври 2019 г.), както и във Втората регионална среща на Европейската мрежа на омбудсманите (декември 2019 г.).

В началото на ноември 2019 г. експерт от НПМ премина обучението за европейски наблюдатели по принудително връщане, което се осъществи в рамките на проекта FReM III и беше организирано от Международния център за развитие на миграционните политики.

Наред с участието в международни форуми експерти на НПМ се включиха и в многобройни срещи, кръгли маси и конференции на национално ниво, организирани от държавни органи и неправителствени организации, засягащи проблемите на: местата за лишаване от свобода; лицата, търсещи международна закрила, мигрантите и др. теми, пряко свързани с дейността на НПМ.